ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

МАГІСТР

за спеціальністю 053 Психологія

ЛЕВЧЕНКО АНАСТАСІЇ ОЛЕГІВНИ

Кваліфікаційна робота
допущена до захисту
Зав. кафедри_____
«04» травня 2026 р.

Науковий керівник:
Лавлінський Р.О.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
Рецензент:
Мельник Ж.В.,
кандидат психологічних наук,
доцент

КИЇВ – 2026

Реєстрація

номер	дата, підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

Р.О. Лавлінський

підпис наукового керівника	ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка	дата захисту

Голова ЕК

Н.В. Волинець

підпис	ініціали, прізвище

Члени ЕК

С.А. Палій

підпис	ініціали, прізвище

В.Б. Синякова

підпис	ініціали, прізвище

О.Л. Туриніна

підпис	ініціали, прізвище

Секретар ЕК

Д.В. Бур’ян

підпис	ініціали, прізвище

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

спеціальність *Психологія*
курс ІІ *(магістратура)*

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

Левченко Анастасії Олегівни

1. Тема роботи: **Психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.**

2. Цільова установка: заклади вищої освіти м. Львова; вихідні дані: матеріали професійної та переддипломної практики, навчальні посібники, монографії, методичні вказівки, ресурси інтернету, періодичні видання з теми дослідження.

3. Перелік графічного матеріалу 11 табл., 2 рис.

4. Консультанти по роботі (із зазначенням розділів):

Розділ	**Консультант (Прізвище, ініціали)**	**Підпис, дата**	
		Завдання видав	**Завдання прийняв**
Розділ 1	Лавлінський Р.О.		
Розділ 2	Лавлінський Р.О.		
Розділ 3	Лавлінський Р.О.		

5. Зміст роботи:

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.

Розділ 2. Емпіричне дослідження психологічних детермінант трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.

Розділ 3. Психологічні умови та напрями оптимізації трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.

Висновок

Список використаних джерел

Додатки

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Етапи виконання роботи	Термін виконання	
		За планом	**Фактичний**
1.	Вибір теми і призначення наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра.	червень 2025	червень 2025
2.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи магістра.	липень 2025	липень 2025
3.	Отримання завдання на проведення наукового дослідження та підготовка календарного плану виконання кваліфікаційної роботи магістра, затвердження його керівником.	серпень 2025	серпень 2025
4.	Збір та узагальнення матеріалу за темою роботи.	жовтень 2025	жовтень 2025
5.	Підготовка першого (чорнового) варіанту роботи і подання його на перевірку науковому керівнику.	грудень 2025	грудень 2025
6.	Доопрацювання тексту роботи з врахуванням зауважень наукового керівника, збагачення роботи додатковими дослідженнями, що проводилися під час переддипломної практики, і подання її на повторне читання.	січень-березень 2026	січень-березень 2026
7.	Подання кваліфікаційної роботи магістра на реєстрацію на кафедру, рецензування та написання відгуку науковим керівником.	квітень 2026	квітень 2026
8.	Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи магістра на засіданні Екзаменаційної комісії.	травень 2026	травень 2026
9.	Захист виконаної кваліфікаційної роботи.	червень 2026	червень 2026

Дата видачі завдання _____

Науковий керівник _____ (Лавлінський Р.О.)

Завдання прийняв(ла)
до виконання
здобувач(ка) _____ (Лавченко А.О.)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 99 с., 11 табл., 2 рис., 80 джерел, 4 додатки.

Об'єкт дослідження: «Я-концепція» особистості у процесі професійного становлення.

Предмет дослідження: психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.

Мета: дослідити психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення та визначити умови її оптимізації.

Гіпотеза дослідження: трансформація «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення зумовлюється впливом індивідуально-психологічних чинників (емоційного інтелекту, рівня резильєнтності та копінг-стратегій).

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз літератури з проблеми дослідження, узагальнення, порівняння, систематизація;

- емпіричні: спостереження, бесіда, тестування (діагностика ціннісної сфери особистості методика «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху, методика визначення емоційної спрямованості особистості, методика «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова));

- методи математичної статистики: описова статистика, t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз (коефіцієнт парної кореляції Пірсона).

Я-КОНЦЕПЦІЯ, ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ, ОСОБИСТІСТЬ, ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ, САМООЦІНКА

SELF-CONCEPT, PROFESSIONAL DEVELOPMENT, PERSONALITY, PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS, SELF-ESTEEM

ЗМІСТ

ВСТУП……7

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ……11

1.1. Поняття «Я-концепції» у сучасній психологічній науці та її структура в системі особистості……11

1.2. Професійне становлення особистості як психологічний феномен та чинник трансформації «Я-концепції»……16

1.3. Теоретичні підходи до аналізу психологічних детермінант трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного розвитку……22

Висновки до першого розділу……27

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ……30

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження……30

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження……34

Висновки до другого розділу……53

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ……57

3.1. Зміст, структура та основні компоненти програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості……57

3.2. Оцінка ефективності впровадження програми оптимізації трансформації «Я-концепції» особистості……63

Висновки до третього розділу……73

ВИСНОВОК……77

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……81

ДОДАТКИ……89

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується динамічними соціально-економічними змінами, високим рівнем невизначеності, впливом воєнного стану та трансформацією професійних вимог до фахівців різних галузей. У таких умовах особливого значення набуває проблема професійного становлення особистості, що передбачає не лише оволодіння професійними компетентностями, а й глибоку внутрішню перебудову уявлень людини про себе, свої можливості, цілі та життєві орієнтири. Одним із ключових психологічних утворень, що забезпечує цілісність особистості та ефективність її професійної реалізації, виступає «Я-концепція».

У процесі професійного становлення відбувається активна трансформація «Я-концепції», що проявляється у зміні самооцінки, професійної ідентичності, рівня самоприйняття, усвідомлення власних ресурсів і обмежень. Саме в період ранньої дорослості, який збігається з етапом професійної підготовки у закладах вищої освіти, формуються базові уявлення про професійне «Я», закладаються основи професійної самореалізації та визначається подальша траєкторія розвитку особистості. Водночас вплив зовнішніх соціальних викликів і внутрішніх психологічних чинників може як сприяти гармонійному становленню особистості, так і зумовлювати внутрішні конфлікти, невпевненість та кризу професійної ідентичності.

У зв’язку з цим особливої актуальності набуває дослідження психологічних детермінант трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення, що дозволяє глибше зрозуміти механізми формування професійної ідентичності, виявити ресурси особистісного розвитку та визначити умови ефективного професійного самовизначення.

Стан вивчення проблеми. Проблема «Я-концепції» та її розвитку представлена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Теоретичні засади дослідження «Я-концепції» розроблено у працях К. Роджерса, Р. Бернса, В. Джеймса, які розглядали її як систему уявлень особистості про себе, що

формується у процесі соціальної взаємодії. Значний внесок у розуміння структури та функцій «Я-концепції» зроблено у дослідженнях І. Кона, Л. Божович, С. Максименка, які підкреслюють її роль у регуляції поведінки та особистісному розвитку.

Проблеми професійного становлення та формування професійної ідентичності висвітлено у працях Є. Клімова, Д. Сьюпера, А. Маркової, Н. Пряжнікова, де професійний розвиток розглядається як поетапний процес інтеграції особистісних і професійних характеристик. Психологічні чинники самосвідомості та самоставлення аналізувалися у дослідженнях О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, які обґрунтували роль внутрішніх детермінант у становленні особистості. Водночас питання трансформації «Я-концепції» у контексті сучасних соціальних викликів, зокрема в умовах нестабільності та підвищених вимог до професійної мобільності, залишається недостатньо систематизованим. Особливої уваги потребує дослідження впливу індивідуально-психологічних характеристик, емоційної регуляції та адаптаційних ресурсів на процес формування професійного «Я», що зумовлює необхідність проведення цілеспрямованого емпіричного дослідження.

Об’єкт дослідження: «Я-концепція» особистості у процесі професійного становлення.

Предмет дослідження: психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення.

Мета дослідження: дослідити психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення та визначити умови її оптимізації.

Для виконання поставленої мети було визначено наступні ***завдання*:**

1) проаналізувати наукові підходи до розуміння сутності та структури «Я-концепції» особистості;

2) розкрити психологічні особливості професійного становлення особистості;

3) дослідити рівень розвитку складових «Я-концепції» та визначальні психологічні чинники її трансформації;

4) визначити психологічні умови гармонізації «Я-концепції» у процесі професійного становлення.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури, порівняння, узагальнення та систематизація;
- *емпіричні*: спостереження, бесіда, психодіагностичні методики (діагностика ціннісної сфери особистості методика «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху, методика визначення емоційної спрямованості особистості, методика «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова);
- *методи математичної обробки даних*: кількісний і якісний аналіз отриманих даних та інтерпретація результатів дослідження.

База дослідження: емпіричне дослідження проведено у місті Львові на базі закладів вищої освіти технічного та економічного спрямування. У вибірку включено 50 студентів віком від 18 до 22 років, які навчаються за спеціальностями «Менеджмент», «Інформаційні технології» та «Економіка». У вибірці забезпечено збалансований статевий розподіл. Дослідження здійснювалося у 2025 році в умовах воєнного стану, що дозволило врахувати вплив актуальних соціальних факторів на процес професійного становлення особистості.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції» особистості та уточненні її ролі у процесі професійного становлення.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у процесі психологічного супроводу студентської молоді,

розробці програм розвитку професійної ідентичності та формування позитивної «Я-концепції».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 99 сторінок, із яких 80 сторінок основного тексту. Перелік посилань складається із 80 найменувань. Робота містить 4 додатки.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

1.1. Поняття «Я-концепції» у сучасній психологічній науці та її структура в системі особистості

Поняття «Я-концепції» у сучасній психологічній науці посідає одне з центральних місць у дослідженні структури особистості, її самосвідомості, внутрішньої організації та процесів саморегуляції. У межах сучасних наукових підходів «Я-концепція» розглядається як складне інтегративне утворення, що охоплює уявлення особистості про себе, систему самооцінок, емоційно-ціннісне ставлення до власного «Я», а також поведінкові стратегії, що випливають із цих уявлень. Зазначене поняття виступає ключовим механізмом внутрішньої узгодженості особистості, забезпечуючи цілісність її психічного функціонування та адаптацію до соціального середовища. У науковій літературі простежується різноманітність підходів до визначення сутності «Я-концепції», що зумовлено складністю самого феномена. На думку С. Д. Максименка, розвиток особистості в онтогенезі передбачає формування системи внутрішніх смислів і уявлень про себе, які визначають напрям психічного розвитку та самореалізації індивіда [42]. У цьому контексті «Я-концепція» постає як результат взаємодії біологічних, соціальних і психологічних чинників, що формують унікальний внутрішній світ особистості.

Важливим є підхід, відповідно до якого «Я-концепція» розглядається як система самовідображення особистості. На думку В. П. Москальця, особистість функціонує як цілісна система, в якій уявлення про себе виступають ядром самосвідомості, визначаючи її поведінкові прояви та соціальну активність [44]. У цьому аспекті «Я-концепція» забезпечує внутрішню регуляцію діяльності,

виступаючи орієнтиром у виборі життєвих стратегій і способів взаємодії з оточенням. Особливу увагу в сучасній психології приділено структурі «Я-концепції», яка включає когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент відображає знання особистості про себе, свої якості, здібності та ролі. Емоційно-оцінний компонент пов'язаний із самооцінкою, рівнем самоприйняття та емоційним ставленням до власного «Я». Поведінковий компонент проявляється у стратегіях поведінки, що реалізуються відповідно до сформованих уявлень про себе. На думку О. В. Овсянецької, зріла особистість характеризується узгодженістю цих компонентів, що забезпечує її психологічну стабільність і ефективність функціонування [48].

У контексті соціалізації особистості «Я-концепція» формується під впливом соціального середовища, міжособистісних взаємин та культурних норм. На думку Н. П. Краснової, процес соціалізації передбачає засвоєння соціальних ролей і норм, що інтегруються у структуру «Я-концепції» та визначають поведінку особистості в суспільстві [69]. Таким чином, «Я-концепція» виступає не лише індивідуальним утворенням, а й соціально зумовленим феноменом. Значну роль у формуванні «Я-концепції» відіграє сім'я як первинне середовище розвитку особистості. На думку О. І. Бондарчук, сім'я виступає основним осередком соціалізації, у межах якого формуються базові уявлення дитини про себе, власну цінність та місце у світі [7]. У подальшому ці уявлення трансформуються під впливом досвіду взаємодії з ширшим соціальним середовищем.

Емоційний аспект «Я-концепції» також має важливе значення для її функціонування. На думку Г. М. Бреслава, емоційний розвиток особистості визначає характер її самосприйняття, рівень самоприйняття та здатність до емоційної регуляції [13]. Високий рівень емоційної зрілості сприяє формуванню позитивної «Я-концепції», що забезпечує психологічне благополуччя та адаптивність особистості. У сучасних дослідженнях також підкреслюється роль ціннісних орієнтацій у структурі «Я-концепції». На думку В. Ф. Баранівського, ціннісні орієнтації виступають важливим компонентом особистісної структури,

визначаючи її життєві пріоритети та поведінкові стратегії [3]. Інтеграція цінностей у «Я-концепцію» забезпечує її смислову наповненість і сприяє формуванню життєвої позиції особистості. Не менш важливим є вплив міжособистісних взаємин на формування «Я-концепції». Теорія прихильності, розроблена Дж. Боулбі, підкреслює значення ранніх емоційних зв'язків для розвитку уявлень про себе та інших [9]. Надійна прихильність сприяє формуванню позитивного образу «Я», тоді як порушення у сфері взаємин можуть призводити до формування негативної «Я-концепції».

У контексті професійного становлення особистості «Я-концепція» зазнає суттєвих трансформацій. На думку Я. М. Раєвської, професійний розвиток передбачає інтеграцію нових соціальних ролей і професійних вимог у структуру особистості, що супроводжується зміною уявлень про себе [65]. У цьому процесі «Я-концепція» виступає як динамічна система, здатна до розвитку та адаптації. Суттєвим аспектом дослідження «Я-концепції» є її зв'язок із особистісною зрілістю. На думку Л. В. Помиткіної, внутрішня узгодженість особистості, здатність до саморефлексії та прийняття рішень є важливими показниками зрілої «Я-концепції» [54]. Зріла «Я-концепція» характеризується адекватною самооцінкою, гнучкістю та здатністю до саморозвитку.

Узагальнюючи наведені підходи, можна зазначити, що «Я-концепція» є складною багаторівневою системою, яка інтегрує когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти особистості. Вона формується у процесі соціалізації, розвитку та взаємодії з оточенням, забезпечуючи внутрішню цілісність і стабільність особистості. Її структура відображає індивідуальні особливості людини, її життєвий досвід, цінності та соціальні ролі.

«Я-концепція» не є статичним утворенням – вона формується, трансформується та ускладнюється під впливом життєвого досвіду, соціальних взаємодій і внутрішніх психологічних процесів. На думку О. Л. Кононко, розвиток особистості супроводжується поступовим ускладненням її самосвідомості, що передбачає поглиблення рефлексії та усвідомлення власних психічних станів і характеристик [33]. У цьому процесі «Я-концепція» виступає

своєрідним внутрішнім каркасом, який забезпечує стабільність і водночас гнучкість особистісної структури. Особливого значення набуває взаємозв'язок «Я-концепції» із процесами саморегуляції та самоконтролю. На думку Л. В. Помиткіної, внутрішня узгодженість особистості забезпечується здатністю до усвідомленого регулювання власної поведінки відповідно до сформованих уявлень про себе та свої цінності [51]. Таким чином, «Я-концепція» виконує регулятивну функцію, визначаючи не лише те, як людина сприймає себе, але й те, як вона діє в різних життєвих ситуаціях.

У межах сучасних досліджень також акцентується увага на ролі когнітивних процесів у формуванні «Я-концепції». Зокрема, процеси інтерпретації досвіду, узагальнення інформації про себе та формування самосхем визначають зміст і структуру «Я-концепції». На думку О. В. Грицук, психосемантичні структури індивідуальної свідомості відображають систему значень, через які особистість осмислює себе та навколишній світ [21]. Це свідчить про те, що «Я-концепція» формується не лише на основі безпосереднього досвіду, але й через його інтерпретацію та символічне осмислення. Не менш важливим є зв'язок «Я-концепції» з емоційною сферою особистості. Емоційні переживання, пов'язані з оцінкою власних досягнень, невдач, соціального статусу та міжособистісних взаємин, безпосередньо впливають на формування образу «Я». На думку І. А. Фурманова, емоційні реакції та рівень емоційної стабільності визначають характер самосприйняття особистості та її здатність до адаптації [78]. Позитивний емоційний досвід сприяє формуванню адекватної та стійкої «Я-концепції», тоді як негативні переживання можуть призводити до її деформації.

Важливим аспектом є також вплив соціально-культурних чинників на формування «Я-концепції». У сучасному суспільстві особистість перебуває під впливом різноманітних соціальних норм, очікувань і культурних моделей поведінки. На думку Д. І. Терехової, соціально-культурні чинники визначають зміст соціальних уявлень і цінностей, які інтегруються у структуру особистості [74]. Це означає, що «Я-концепція» формується не ізольовано, а в контексті

соціального середовища, що задає певні стандарти та орієнтири. У процесі розвитку особистості важливу роль відіграє також мовний і символічний аспект «Я-концепції». Через мову людина не лише описує себе, але й конструює власну ідентичність. На думку С. Мартінека, асоціативні структури мови відображають глибинні смислові зв'язки у свідомості, що формують уявлення про себе та інших [43]. Таким чином, вербальні уявлення є важливим інструментом формування та трансформації «Я-концепції».

Значущим є також зв'язок «Я-концепції» з рівнем психологічного благополуччя особистості. На думку М. І. Мушкевич, гармонійна «Я-концепція» сприяє формуванню позитивного емоційного стану, задоволеності життям і здатності до конструктивної взаємодії з оточенням [46]. Натомість внутрішня суперечливість уявлень про себе може призводити до психологічного дискомфорту та дезадаптації. У структурі «Я-концепції» важливе місце посідає також соціальна ідентичність, яка відображає належність особистості до певних соціальних груп і спільнот. На думку О. В. Дутчак, соціальні умови та гендерні аспекти впливають на формування уявлень про власну роль і статус у суспільстві [24]. Це підкреслює, що «Я-концепція» включає не лише індивідуальні характеристики, але й соціально зумовлені аспекти ідентичності.

Розглядаючи «Я-концепцію» у контексті професійного розвитку, слід зазначити, що вона інтегрує професійні уявлення, цінності та очікування. На думку Ю. В. Мазур, система освіти відіграє важливу роль у формуванні професійної ідентичності, яка є складовою «Я-концепції» особистості [41]. У процесі навчання та професійної підготовки відбувається переосмислення власних можливостей, здібностей і перспектив, що сприяє трансформації образу «Я». Крім того, «Я-концепція» тісно пов'язана з процесами прийняття рішень та життєвого вибору. На думку Л. В. Помиткіної, здатність до прийняття стратегічних життєвих рішень базується на усвідомленні власних цінностей, цілей і можливостей, що є складовими «Я-концепції» [53]. Таким чином, сформована «Я-концепція» виступає основою для визначення життєвого шляху особистості.

Узагальнюючи викладене, доцільно зазначити, що «Я-концепція» є складною багатокомпонентною системою, яка інтегрує когнітивні, емоційні, ціннісні та поведінкові аспекти особистості. Вона формується у процесі соціалізації, розвитку та самопізнання, забезпечуючи цілісність і стабільність особистісної структури. Її динамічний характер дозволяє особистості адаптуватися до змінних умов життя, зберігаючи при цьому внутрішню узгодженість.

Таким чином, у сучасній психологічній науці «Я-концепція» розглядається як центральний елемент самосвідомості особистості, що визначає її розвиток, поведінку та взаємодію із соціальним середовищем. Її дослідження відкриває широкі можливості для розуміння механізмів особистісного становлення та розробки ефективних психологічних інтервенцій, спрямованих на гармонізацію внутрішнього світу людини та підвищення рівня її психологічного благополуччя.

1.2. Професійне становлення особистості як психологічний феномен та чинник трансформації «Я-концепції»

Професійне становлення особистості у сучасній психологічній науці розглядається як складний, багатовимірний і динамічний процес, що охоплює не лише набуття професійних знань, умінь і навичок, але й глибоку трансформацію внутрішнього світу людини, її самосвідомості, системи цінностей і, передусім, «Я-концепції». У цьому контексті «Я-концепція» виступає інтегральним утворенням, яке відображає уявлення особистості про саму себе, свої можливості, ролі, цінності та місце у соціальному просторі, а її трансформація у процесі професійного становлення є закономірним і необхідним етапом розвитку особистості. На думку С. Д. Максименка, розвиток психіки в онтогенезі відбувається через постійну взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників, що зумовлюють якісні зміни у структурі особистості, зокрема й у сфері самосвідомості [42]. Саме в період професійного становлення відбувається інтенсивне переосмислення власного «Я», коли особистість змушена інтегрувати

нові соціальні ролі, вимоги та очікування у свою внутрішню структуру. Це зумовлює перегляд самооцінки, рівня домагань і уявлень про власну ефективність.

У сучасних умовах трансформаційного суспільства особливого значення набуває соціокультурний контекст професійного становлення. На думку Б. Б. Бондарця, формування ціннісних орієнтацій молоді відбувається під впливом широкого спектра соціокультурних факторів, що визначають спрямованість особистості та її професійні пріоритети [6]. У цьому аспекті професійне становлення не може розглядатися ізольовано від ціннісно-смислової сфери, адже саме вона визначає зміст «Я-концепції» та її динаміку. Важливим аспектом є те, що професійне становлення супроводжується процесом соціалізації, у ході якого особистість засвоює норми, ролі та стандарти професійної діяльності. На думку Н. П. Краснової та Л. П. Харченко, соціалізація виступає ключовим механізмом інтеграції індивіда у суспільство, забезпечуючи формування його соціальної ідентичності та професійного самовизначення [69]. У цьому процесі відбувається узгодження індивідуального «Я» із соціально очікуваними моделями поведінки, що безпосередньо впливає на структуру «Я-концепції».

Особливу роль у трансформації «Я-концепції» відіграє емоційно-ціннісна сфера особистості. На думку О. Л. Кононко, соціально-емоційний розвиток є основою формування зрілої особистості, здатної до адекватного самосприйняття та саморегуляції [33]. У процесі професійного становлення особистість стикається з новими викликами, що потребують емоційної стійкості, гнучкості та здатності до рефлексії, що, у свою чергу, сприяє перегляду власного образу «Я». Значущим є також вплив сімейного середовища як первинного соціалізаційного інституту. На думку О. І. Бондарчук, сім’я виступає ключовим осередком формування особистості, закладаючи основи цінностей, моделей поведінки та самосприйняття [7]. Саме ці первинні уявлення про себе згодом зазнають трансформації під впливом професійного досвіду, що може як посилювати, так і коригувати попередні установки. У контексті теорії прив’язаності важливо враховувати позицію Дж. Боулбі, який зазначав, що ранні

взаємини з батьками формують базові уявлення про себе та інших, які зберігаються упродовж життя і впливають на соціальну та професійну адаптацію [9]. Таким чином, «Я-концепція», сформована у дитинстві, стає основою, на якій вибудовується професійна ідентичність.

Професійне становлення також пов’язане з формуванням особистісної зрілості. На думку О. В. Овсянецької, зріла особистість характеризується здатністю до саморефлексії, відповідальності та усвідомленого вибору життєвого шляху [48]. Саме ці характеристики забезпечують гнучкість «Я-концепції» та її здатність до трансформації відповідно до нових умов і вимог професійної діяльності. Не менш важливим є вплив освітнього середовища, яке виступає простором формування професійної ідентичності. На думку Ю. В. Мазур та С. А. Палія, вища освіта відіграє ключову роль у розвитку особистості, сприяючи формуванню її компетентностей, світогляду та професійних орієнтирів [41]. У цьому процесі відбувається активне переосмислення власного «Я» як майбутнього фахівця.

З позиції психодинамічного підходу трансформація «Я-концепції» пов’язана з подоланням внутрішніх суперечностей і конфліктів. На думку Л. В. Помиткіної, психодинамічна неконгруентність особистості проявляється у розбіжності між реальним і ідеальним «Я», що стимулює процес самопізнання та особистісного зростання [51]. У процесі професійного становлення ці суперечності можуть загострюватися, але водночас виступають джерелом розвитку. Важливим є також феномен прийняття життєвих рішень, який безпосередньо пов’язаний із професійним самовизначенням. На думку Л. В. Помиткіної, прийняття стратегічних життєвих рішень є складним психологічним процесом, що вимагає інтеграції когнітивних, емоційних і ціннісних компонентів [54]. Саме у цьому процесі формується нове бачення себе, що відображається у трансформації «Я-концепції».

Професійне становлення також передбачає розвиток емоційної зрілості. На думку О. С. Кочаряна та М. А. Півень, емоційна зрілість є важливою умовою ефективного функціонування особистості, оскільки забезпечує здатність до

адекватного реагування на професійні виклики [35]. У цьому контексті трансформація «Я-концепції» супроводжується формуванням більш реалістичного і стабільного образу себе. Слід також зазначити, що сучасні дослідження підкреслюють роль міжособистісних взаємин у процесі професійного становлення. На думку М. І. Мушкевич, взаємодія з іншими людьми сприяє формуванню уявлень про себе, корекції поведінки та розвитку соціальних навичок [46]. Через взаємодію з колегами, наставниками та соціальним оточенням особистість отримує зворотний зв'язок, який впливає на її самооцінку та «Я-концепцію». У цьому контексті трансформація «Я-концепції» набуває характеру безперервного процесу, який супроводжує особистість на всіх етапах її професійного розвитку – від первинного вибору професії до досягнення майстерності та професійної самореалізації. На думку В. П. Москальця, особистість є відкритою системою, що постійно змінюється під впливом соціальних і внутрішніх факторів, а її розвиток передбачає інтеграцію нових досвідів у вже сформовану структуру «Я» [44]. У процесі професійного становлення така інтеграція відбувається особливо інтенсивно, оскільки професійна діяльність висуває високі вимоги до рівня самосвідомості, відповідальності та саморегуляції. Це зумовлює необхідність постійного перегляду власних уявлень про себе та свої можливості.

Значущим є також феномен професійної ідентичності, який виступає ядром трансформації «Я-концепції». На думку Я. М. Раєвської, професійне становлення пов'язане з формуванням стійкої професійної ідентичності, що забезпечує узгодженість між особистісними якостями індивіда та вимогами професійного середовища [65]. У цьому процесі відбувається поступове включення професійних ролей у структуру «Я», що сприяє формуванню цілісного образу себе як фахівця. Водночас, професійне становлення нерідко супроводжується кризовими явищами, які виступають каталізаторами особистісного розвитку. На думку Л. В. Потапчук, становлення особистісної зрілості передбачає подолання внутрішніх суперечностей і криз, які стимулюють самопізнання та переосмислення життєвих цінностей [55]. У цьому контексті

трансформація «Я-концепції» набуває характеру якісного стрибка, коли відбувається переоцінка попереднього досвіду та формування нових життєвих орієнтирів.

Особливу увагу слід приділити ролі ціннісних орієнтацій у процесі професійного становлення. На думку М. Пірен та О. Цілюрик, ціннісні орієнтації молоді визначають спрямованість її діяльності, життєві пріоритети та професійні вибори [49]. Саме вони виступають внутрішнім регулятором поведінки, що забезпечує узгодженість між особистісними прагненнями та соціальними вимогами. У процесі професійного становлення відбувається уточнення, ієрархізація та іноді радикальна зміна ціннісних орієнтацій, що безпосередньо впливає на структуру «Я-концепції».

З позиції соціально-психологічного підходу важливим є врахування впливу групової взаємодії на формування професійного «Я». На думку О. А. Столярчук, сімейні та соціальні взаємини формують базові моделі поведінки, які згодом відтворюються у професійній діяльності [70]. Включення особистості у професійні групи сприяє формуванню нових соціальних ролей і норм, що інтегруються у структуру її самосвідомості.

Професійне становлення також тісно пов’язане з розвитком мотиваційної сфери особистості. На думку В. Ф. Баранівського, ціннісні орієнтації студентської молоді виступають основою формування мотивації до професійної діяльності, визначаючи її зміст і спрямованість [3]. У цьому контексті трансформація «Я-концепції» відбувається через зміну мотиваційних установок, що відображають прагнення до самореалізації, досягнення успіху та соціального визнання. Важливим аспектом є також роль рефлексії як механізму самопізнання та саморегуляції. На думку О. В. Ігнатенко, усвідомлення власних ціннісних змістів сприяє формуванню цілісного образу «Я» та підвищує рівень особистісної зрілості [27]. У процесі професійного становлення рефлексія дозволяє особистості аналізувати свій досвід, оцінювати досягнення та коригувати поведінку відповідно до поставлених цілей. Не менш важливим є вплив емоційної сфери на трансформацію «Я-концепції». На думку І. А.

Фурманова, емоційний розвиток особистості визначає її здатність до адаптації, саморегуляції та конструктивної взаємодії з оточенням [78]. У процесі професійного становлення формуються нові емоційні реакції та стратегії подолання стресу, що сприяє стабілізації «Я-концепції».

У контексті сучасних соціальних змін слід враховувати вплив макросоціальних факторів на професійне становлення особистості. На думку Д. І. Терехової, соціокультурні чинники визначають особливості формування особистості, її ціннісні орієнтації та поведінкові стратегії [74]. Умови невизначеності, соціальних трансформацій і криз посилюють вимоги до гнучкості та адаптивності «Я-концепції», що зумовлює її динамічний характер.

Важливим є також феномен міжособистісного впливу у професійному середовищі. На думку Р. П. Федоренка, взаємодія у соціальних групах сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню соціальної компетентності та корекції уявлень про себе [75]. Через зворотний зв’язок від значущих інших особистість отримує можливість уточнювати свою «Я-концепцію», роблячи її більш адекватною та реалістичною. Окремої уваги заслуговує роль когнітивних процесів у трансформації «Я-концепції». На думку С. Мартінека, асоціативні структури свідомості визначають особливості сприйняття інформації та формування уявлень про себе [43]. У процесі професійного становлення відбувається перебудова цих структур, що забезпечує формування нових когнітивних схем, пов’язаних із професійною діяльністю.

Отже, професійне становлення особистості постає як складний системний процес, що охоплює всі рівні її психічної організації та виступає ключовим чинником трансформації «Я-концепції». Цей процес характеризується взаємодією індивідуальних і соціальних чинників, що забезпечують поступове формування цілісного, узгодженого та адаптивного образу себе у професійному контексті. У результаті такої трансформації особистість набуває здатності до ефективної самореалізації, професійного зростання та гармонійної інтеграції у соціальне середовище.

1.3. Теоретичні підходи до аналізу психологічних детермінант трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного розвитку

У сучасній психологічній науці проблема трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного розвитку розглядається як складне багаторівневе явище, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти самосвідомості. У межах різних теоретичних підходів наголошується на визначальній ролі внутрішніх і зовнішніх психологічних детермінант, які забезпечують динаміку особистісних змін, формування професійної ідентичності та інтеграцію індивідуального досвіду у систему уявлень про себе.

Одним із базових підходів до аналізу «Я-концепції» є гуманістичний, у межах якого вона розглядається як центральний компонент особистості, що визначає напрям її розвитку та самореалізації. На думку В. П. Москальця, «Я-концепція» виступає інтегральним утворенням, яке поєднує уявлення особистості про себе, систему цінностей і рівень самоприйняття, що безпосередньо впливає на поведінку та життєвий вибір [44]. У контексті професійного розвитку це означає, що зміна професійних ролей і вимог спричиняє трансформацію образу «Я», що відображається у зміні самооцінки, рівня впевненості та професійних домагань.

З позицій діяльнісного підходу трансформація «Я-концепції» розглядається як результат включення особистості у нові види діяльності, передусім професійну. На думку С. Д. Максименка, розвиток особистості відбувається через активну взаємодію із соціальним середовищем, у процесі якої формуються нові смисли, установки та способи самосприйняття [42]. Таким чином, професійна діяльність виступає ключовим фактором, що визначає зміни у структурі «Я-концепції», оскільки саме в ній особистість отримує досвід успіхів і невдач, соціального визнання та самоствердження.

Важливе місце у дослідженні психологічних детермінант трансформації «Я-концепції» займає концепція соціалізації, відповідно до якої особистість

формується у процесі засвоєння соціального досвіду, норм і цінностей. На думку Н. П. Краснової, соціалізація забезпечує інтеграцію індивіда у соціальне середовище, формуючи його уявлення про соціальні ролі та власне місце у суспільстві [69]. У професійному контексті це означає, що трансформація «Я-концепції» зумовлюється не лише індивідуальними особливостями, а й впливом професійного середовища, норм професійної спільноти та соціальних очікувань. Значний внесок у розуміння внутрішніх механізмів трансформації «Я-концепції» зроблено у межах психодинамічного підходу, який акцентує увагу на внутрішніх конфліктах і суперечностях особистості. На думку Л. В. Помиткіної, неконгруентність між реальним і ідеальним «Я» може виступати джерелом внутрішньої напруги, що стимулює особистісні зміни та пошук нових способів самореалізації [51]. У процесі професійного розвитку такі суперечності можуть виникати внаслідок невідповідності між очікуваннями щодо професії та реальним досвідом, що, у свою чергу, зумовлює перегляд уявлень про себе.

У межах когнітивного підходу «Я-концепція» розглядається як система знань про себе, яка постійно оновлюється під впливом нового досвіду. На думку О. В. Грицук, індивідуальна свідомість формує структури значень, що відображають особистісний досвід і визначають спосіб інтерпретації подій [21]. Це свідчить про те, що професійний розвиток супроводжується переосмисленням власних можливостей, ролей і перспектив, що безпосередньо впливає на трансформацію «Я-концепції». Особливого значення у контексті дослідження набуває акмеологічний підхід, який розглядає професійний розвиток як процес досягнення особистістю найвищого рівня самореалізації. На думку В. П. Кравця, становлення особистості у професійній сфері передбачає поступове формування зрілості, відповідальності та здатності до саморегуляції [36]. У цьому контексті трансформація «Я-концепції» виступає необхідною умовою професійного зростання, оскільки вона забезпечує узгодженість між особистісними якостями та вимогами професії.

Важливим напрямом дослідження є аналіз ролі емоційної сфери у трансформації «Я-концепції». На думку Г. М. Бреслава, емоційні переживання

відіграють ключову роль у формуванні особистості, визначаючи її ставлення до себе та оточення [13]. У процесі професійного розвитку позитивні емоційні переживання сприяють зміцненню позитивного образу «Я», тоді як негативний досвід може призводити до зниження самооцінки та формування невпевненості. З позицій теорії особистісної зрілості трансформація «Я-концепції» пов'язується з розвитком самосвідомості та саморегуляції. На думку Л. П. Овсянецької, зріла особистість характеризується здатністю до рефлексії, усвідомлення власних потреб і відповідальності за власний розвиток [48]. Це дозволяє розглядати трансформацію «Я-концепції» як показник особистісної зрілості, що формується у процесі професійного становлення.

У контексті сучасних соціальних змін важливу роль відіграють соціокультурні детермінанти трансформації «Я-концепції». На думку Б. Б. Бондарця, ціннісні орієнтації молоді формуються під впливом соціокультурних факторів, які визначають систему життєвих пріоритетів та моделей поведінки [6]. У професійному контексті це означає, що трансформація «Я-концепції» відбувається під впливом змін у суспільстві, зокрема трансформації ринку праці, нових вимог до професійної мобільності та адаптивності. Окрему увагу у дослідженнях приділено ролі міжособистісної взаємодії як чинника трансформації «Я-концепції». На думку О. І. Бондарчука, соціальне середовище виступає ключовим фактором соціалізації особистості, забезпечуючи формування її уявлень про себе через взаємодію з іншими [7]. У процесі професійного розвитку це проявляється у впливі викладачів, колег, професійного оточення, які сприяють формуванню професійного «Я».

У цьому контексті важливу роль відіграють копінг-стратегії, що визначають спосіб подолання труднощів і реагування на стресові ситуації. На думку В. О. Васютинського, індивідуальні особливості способу життя та поведінкових стратегій формуються під впливом соціального середовища і визначають характер адаптації особистості до нових умов [14]. Це дозволяє розглядати копінг як один із ключових чинників, що впливають на стабільність і гнучкість «Я-концепції» у процесі професійного становлення. Важливим

аспектом є також роль резильєнтності як здатності особистості зберігати психологічну стійкість у складних життєвих обставинах. На думку Л. П. Овсянецької, здатність до подолання труднощів пов’язана із сформованістю внутрішніх ресурсів особистості, таких як саморегуляція, оптимізм та впевненість у власних силах [48]. У процесі професійного розвитку резильєнтність виступає важливим чинником, що забезпечує позитивну трансформацію «Я-концепції», сприяючи інтеграції досвіду труднощів у систему особистісного зростання.

Значну увагу у сучасних дослідженнях приділено емоційному інтелекту як детермінанті трансформації «Я-концепції». На думку І. А. Кочаряна, емоційна зрілість особистості передбачає здатність усвідомлювати, регулювати та адекватно виражати емоції, що сприяє гармонійному розвитку особистості [35]. У професійному контексті високий рівень емоційного інтелекту дозволяє особистості ефективно взаємодіяти з іншими, що позитивно впливає на формування професійного «Я» та підвищує рівень самоприйняття. Окремого розгляду потребує роль мотиваційної сфери як внутрішнього чинника трансформації «Я-концепції». На думку М. О. Сова, мотиваційні установки визначають спрямованість особистості та її готовність до самореалізації у професійній діяльності [68]. Зміна професійних цілей і цінностей супроводжується переглядом уявлень про себе, що сприяє трансформації «Я-концепції» у напрямі більшої узгодженості з професійними вимогами.

У межах теорії професійного розвитку важливе значення має формування професійної ідентичності, яка виступає складовою «Я-концепції». На думку В. М. Поліщука, професійна ідентичність формується у процесі засвоєння професійних норм, цінностей і ролей, що забезпечує інтеграцію особистості у професійне середовище [50]. У цьому контексті трансформація «Я-концепції» є необхідною умовою становлення професійної ідентичності, оскільки вона відображає процес прийняття особистістю своєї професійної ролі. З позицій соціально-психологічного підходу важливим чинником трансформації «Я-концепції» виступає міжособистісна взаємодія. На думку З. Г. Кісарчука,

психологічна допомога та підтримка у процесі взаємодії сприяють розвитку самосвідомості та підвищенню рівня адаптації особистості [31]. У професійному середовищі взаємодія з колегами та наставниками сприяє формуванню реалістичного образу «Я», що знижує рівень внутрішніх конфліктів.

Важливим теоретичним напрямом є дослідження впливу ціннісних орієнтацій на трансформацію «Я-концепції». На думку М. Пірен, цінності виступають основою життєвих виборів і визначають напрям розвитку особистості [49]. У процесі професійного становлення відбувається переосмислення ціннісних орієнтацій, що зумовлює зміну життєвих пріоритетів і трансформацію уявлень про себе. Значний інтерес становить також вплив соціально-економічних умов на формування «Я-концепції». На думку Ю. В. Мазур, система вищої освіти відіграє ключову роль у формуванні особистості, забезпечуючи не лише професійні знання, а й розвиток особистісних якостей [41]. Це свідчить про те, що освітнє середовище виступає важливим чинником трансформації «Я-концепції», створюючи умови для самореалізації та розвитку професійної ідентичності.

У межах сучасних досліджень також підкреслюється роль вікових особливостей у трансформації «Я-концепції». На думку Л. В. Потапчук, у юнацькому віці відбувається активне формування особистісної зрілості, що супроводжується розвитком самосвідомості та рефлексії [55]. Це створює сприятливі умови для трансформації «Я-концепції», оскільки особистість здатна усвідомлювати власні зміни та активно впливати на процес саморозвитку. Окрему увагу слід приділити впливу сімейного середовища як первинного чинника формування «Я-концепції». На думку М. І. Мушкевич, сім’я виступає основним середовищем соціалізації, яке формує базові уявлення особистості про себе та світ [45]. Хоча професійний розвиток відбувається у більш пізній період, саме сімейні установки та цінності можуть визначати характер трансформації «Я-концепції», впливаючи на рівень впевненості та самооцінки.

Узагальнюючи наведені підходи, доцільно зазначити, що трансформація «Я-концепції» особистості у процесі професійного розвитку є результатом

складної взаємодії когнітивних, емоційних, мотиваційних та соціальних чинників. Внутрішні детермінанти – емоційний інтелект, резильєнтність, мотивація, рівень самосвідомості – забезпечують здатність особистості до саморегуляції та адаптації. Зовнішні детермінанти – соціальне середовище, освітній простір, професійні вимоги та соціокультурні умови – визначають напрям і характер змін у структурі «Я-концепції».

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що трансформація «Я-концепції» є закономірним і необхідним процесом, який супроводжує професійний розвиток особистості та забезпечує її адаптацію до змінних умов сучасного суспільства. Виявлення психологічних детермінант цього процесу створює підґрунтя для розробки ефективних програм психологічного супроводу, спрямованих на гармонізацію особистісного розвитку та підвищення рівня професійної самореалізації.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичне осмислення феномена трансформації «Я-концепції» особистості у процесі професійного становлення, що дозволило розкрити сутність цього складного психологічного утворення як центрального компонента самосвідомості та регулятора поведінки особистості в умовах професійного розвитку. Описано «Я-концепцію» як інтегративну систему уявлень людини про себе, що включає когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти, а саме: знання про власні якості, здібності та соціальні ролі, ставлення до себе та рівень самоприйняття, а також стратегії поведінки, що визначаються сформованим образом «Я».

Показано, що «Я-концепція» формується у процесі соціалізації та розвитку особистості, а саме під впливом міжособистісних взаємин, соціокультурних чинників, освітнього середовища та індивідуального життєвого досвіду. Акцентовано увагу на тому, що цей процес має динамічний характер і супроводжується постійним уточненням та переосмисленням уявлень про себе

відповідно до нових життєвих умов і професійних вимог. Обґрунтовано, що трансформація «Я-концепції» є невід'ємною складовою особистісного розвитку, яка забезпечує інтеграцію нових соціальних ролей і професійних ідентичностей у структуру особистості.

Розглянуто професійне становлення особистості як складний і багатовимірний психологічний процес, що включає формування професійної ідентичності, розвиток компетентностей, усвідомлення власних можливостей і обмежень, а також прийняття професійних цінностей і норм. Визначено, що професійне становлення виступає важливим чинником трансформації «Я-концепції», оскільки в процесі професійної підготовки та діяльності відбувається переосмислення власного «Я», зміна самооцінки, формування нових життєвих цілей і смислів. Показано, що інтеграція професійних характеристик у структуру «Я-концепції» сприяє формуванню цілісної професійної ідентичності та підвищенню рівня самореалізації особистості.

Окрему увагу приділено аналізу психологічних детермінант трансформації «Я-концепції», що охоплюють як внутрішні, так і зовнішні чинники. Розглянуто внутрішні детермінанти, а саме: рівень самосвідомості, рефлексивність, емоційна зрілість, система ціннісних орієнтацій, мотиваційна сфера та індивідуально-психологічні особливості особистості. Показано, що саме внутрішні ресурси забезпечують здатність особистості до самопізнання, саморозвитку та адаптації до нових умов професійної діяльності. Водночас окреслено зовнішні детермінанти, а саме: соціальне середовище, освітні та професійні контексти, культурні норми та очікування, які визначають зміст і напрям трансформаційних процесів у структурі «Я-концепції».

Вказано на значення емоційного компоненту у формуванні та трансформації «Я-концепції», що проявляється у рівні самоприйняття, емоційної стабільності та здатності до регуляції власних переживань. Підкреслено, що позитивний емоційний досвід сприяє формуванню адекватної та гармонійної «Я-концепції», тоді як негативні переживання можуть призводити до внутрішньої суперечливості та дезадаптації. Окремо акцентовано увагу на ролі ціннісних

орієнтацій як смислового ядра «Я-концепції», що визначає життєві пріоритети особистості, її мотивацію та поведінкові стратегії.

Розглянуто взаємозв'язок «Я-концепції» з процесами саморегуляції та самоконтролю, а саме здатністю особистості свідомо керувати власною поведінкою відповідно до сформованих уявлень про себе. Показано, що «Я-концепція» виконує регулятивну функцію, виступаючи орієнтиром у прийнятті рішень і виборі життєвих стратегій. Обґрунтовано, що узгодженість когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів «Я-концепції» є важливою умовою психологічної стабільності та ефективності особистісного функціонування.

Також розглянуто роль соціальної ідентичності у структурі «Я-концепції», що відображає належність особистості до певних соціальних груп і професійних спільнот. Показано, що інтеграція соціальних ролей у структуру «Я» сприяє формуванню цілісного образу себе та забезпечує ефективну взаємодію з соціальним середовищем. Водночас зазначено, що суперечності між різними аспектами ідентичності можуть ускладнювати процес професійного становлення та вимагати додаткових психологічних ресурсів для їх подолання.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, вказано, що трансформація «Я-концепції» є складним і багаторівневим процесом, який охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти особистості та відбувається під впливом взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Встановлено, що цей процес відіграє ключову роль у забезпеченні особистісного та професійного розвитку, сприяє формуванню адекватної самооцінки, розвитку самосвідомості та підвищенню рівня психологічного благополуччя.

Отже, теоретичний аналіз дозволив сформувати цілісне уявлення про сутність, структуру та функції «Я-концепції» особистості, а також визначити основні психологічні детермінанти її трансформації у процесі професійного становлення, що створює наукове підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження зазначеної проблематики.

РОЗДІЛ ІІ
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження організовано відповідно до сучасних вимог психологічної науки з урахуванням принципів системності, наукової обґрунтованості та валідності отриманих даних – забезпечено комплексний підхід до вивчення ціннісної сфери особистості студентської молоді в контексті їх професійного становлення. Концептуальна логіка дослідження ґрунтується на інтеграції мотиваційно-ціннісного, емоційного та професійно-орієнтаційного компонентів особистості, що дозволило сформувати цілісне уявлення про внутрішню структуру детермінант поведінки майбутніх фахівців.

Базою дослідження визначено заклади вищої освіти технічного та економічного спрямування міста Львова – дослідження проведено серед студентів, які навчаються за спеціальностями «Менеджмент», «Інформаційні технології» та «Економіка». Загальна вибірка становить 50 осіб віком від 18 до 22 років, що відповідає періоду інтенсивного особистісного та професійного становлення. Забезпечено збалансований розподіл за статевою ознакою, що підвищує репрезентативність отриманих результатів та дозволяє уникнути гендерного перекосу в інтерпретації психологічних характеристик. Дослідження здійснено у 2025 році в умовах воєнного стану – такий соціальний контекст зумовлює підвищену значущість дослідження ціннісних орієнтацій, оскільки в кризових умовах відбувається переоцінка життєвих пріоритетів, трансформація мотиваційної сфери та зміна стратегій професійного самовизначення.

Організація дослідження передбачає послідовне застосування комплексу психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення різних аспектів

особистісної структури – ціннісних орієнтацій, мотивації досягнення успіху, емоційної спрямованості та мотивів професійного вибору. Такий підхід дозволяє забезпечити багатовимірний аналіз досліджуваного феномена та уникнути однобічності у трактуванні результатів.

Першим інструментом діагностики виступає методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца в адаптації О. Тихомандрицької та Е. Дубовської – дана методика дозволяє виявити базову структуру ціннісної сфери особистості шляхом визначення десяти мотиваційних типів, кожен з яких відображає певну життєву орієнтацію та спрямованість поведінки. Теоретичною основою методики є концепція універсальних цінностей Шварца, яка передбачає існування стабільних мотиваційних цілей, що лежать в основі людської діяльності незалежно від культурного контексту.

Застосування методики передбачає оцінювання респондентами значущості запропонованих цінностей за шкалою від -1 до 7, де кожен рівень відповідає ступеню їх впливу як керівного принципу життя. Такий формат дозволяє зафіксувати не лише позитивну значущість цінностей, але й їх можливе неприйняття, що суттєво розширює аналітичні можливості дослідження. Перелік цінностей охоплює як індивідуальні, так і соціально орієнтовані аспекти – від самостійності, творчості та досягнення до безпеки, традицій та соціальної справедливості. Обробка результатів здійснюється шляхом обчислення середніх значень для кожного з десяти мотиваційних типів – саморегуляції, стимулювання, гедонізму, досягнення, влади, безпеки, конформності, традицій, прихильності та самоорієнтації. Кожен тип відображає специфічну мотиваційну мету – наприклад, саморегуляція пов’язана з автономністю та незалежністю мислення, стимулювання – з пошуком новизни та емоційної насиченості життя, досягнення – з прагненням до особистого успіху та соціального визнання, безпека – зі стабільністю та захищеністю. Така структура дозволяє визначити домінуючі орієнтації особистості та їх ієрархію, що має принципове значення для аналізу професійного становлення студентів.

Другою методикою виступає опитувальник Т. Елерса, спрямований на дослідження мотивації досягнення успіху – дана методика дозволяє оцінити рівень прагнення особистості до результативної діяльності, її наполегливість, орієнтацію на досягнення цілей та готовність долати труднощі. Структура опитувальника включає 41 твердження, що відображають різні аспекти поведінки в умовах діяльності – відповідальність, самостійність, ставлення до труднощів, рівень амбіційності та здатність до самоконтролю. Респондентам запропоновано обрати варіант відповіді «так» або «ні» для кожного твердження – обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку балів відповідно до ключа, що дозволяє віднести кожного учасника до одного з рівнів мотивації: низького, середнього, помірковано високого або надто високого. Особливістю методики є її спрямованість не лише на виявлення рівня мотивації, але й на аналіз її якісних характеристик – внутрішньої напруженості, прагнення до самореалізації, залежності від зовнішніх оцінок.

Третім діагностичним інструментом виступає методика визначення емоційної спрямованості особистості – її використання дозволяє дослідити домінуючі емоційні орієнтації, які визначають характер переживань, інтересів та поведінкових реакцій індивіда. Методика охоплює десять типів спрямованості – альтруїстичну, комунікативну, спрямованість на самоутвердження, практичну, орієнтацію на подолання небезпеки, романтичну, гностичну, естетичну, гедоністичну та спрямованість на накопичення. Респондентам запропоновано оцінити 50 тверджень за чотирибальною шкалою, що дозволяє визначити інтенсивність прояву кожного типу спрямованості. Обробка результатів передбачає групування відповідей за відповідними шкалами та підрахунок сумарних балів, що відображають домінуючі емоційні орієнтації. Значущість даної методики полягає у можливості виявлення внутрішніх мотиваційно-емоційних механізмів, що впливають на вибір діяльності, стиль поведінки та характер соціальної взаємодії.

Четвертим інструментом виступає методика «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарової – вона спрямована на визначення провідних мотивів, які

зумовлюють професійне самовизначення особистості. Методика включає 20 тверджень, що відображають різні аспекти привабливості професії – соціальну значущість, матеріальні стимули, можливості самореалізації, вплив соціального оточення. Оцінювання здійснюється за п’ятибальною шкалою, що дозволяє визначити ступінь впливу кожного фактора на вибір професії. У процесі обробки результатів виділяються чотири групи мотивів – внутрішні індивідуально значущі, внутрішні соціально значущі, зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Такий поділ дозволяє диференціювати мотиваційну структуру професійного вибору та визначити її якісні характеристики – орієнтацію на самореалізацію, соціальну користь або зовнішні стимули.

Окрім психодіагностичних методик, у дослідженні застосовано методи математичної обробки даних – проведено кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, що забезпечує їх об’єктивність та наукову достовірність. Кількісний аналіз передбачає обчислення середніх значень, варіативності показників, а також визначення статистичних взаємозв’язків між змінними. Якісний аналіз спрямований на інтерпретацію отриманих даних у контексті теоретичних положень та особливостей вибірки. Особливе значення у дослідженні має застосування кореляційного аналізу – він дозволяє встановити наявність та напрям зв’язків між різними психологічними показниками, зокрема між ціннісними орієнтаціями, мотивацією досягнення, емоційною спрямованістю та мотивами професійного вибору. Використання кореляційного підходу забезпечує виявлення латентних залежностей, що не є очевидними при простому описовому аналізі, та дозволяє сформувати уявлення про цілісну структуру особистісних характеристик.

Регресійний аналіз використано з метою визначення внеску окремих факторів у формування досліджуваних характеристик – зокрема, встановлено, які саме компоненти ціннісної та мотиваційної сфери виступають предикторами професійного самовизначення. Даний підхід дозволяє перейти від констатації зв’язків до виявлення причинно-наслідкових залежностей, що суттєво підвищує наукову цінність дослідження.

Загалом, організація емпіричного дослідження характеризується комплексністю, логічною послідовністю та методичною обґрунтованістю – застосовано валідні психодіагностичні інструменти, забезпечено репрезентативність вибірки та використано сучасні методи статистичної обробки даних, що створює надійну основу для подальшого аналізу результатів і формулювання науково обґрунтованих висновків.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

У результаті застосування методики Ш. Шварца встановлено структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді, яка відображає домінуючі життєві пріоритети та мотиваційні установки досліджуваної вибірки. Отримані дані дозволили визначити ієрархію десяти мотиваційних типів цінностей, що формують основу поведінкових стратегій та професійного самовизначення. Аналіз результатів свідчить, що найбільш вираженими у вибірці виявляються цінності, пов’язані із саморегуляцією та досягненням. Високий рівень саморегуляції зафіксовано у 34 % респондентів, середній – у 48 %, низький – у 18 %. Така структура свідчить про сформовану здатність студентів до автономного прийняття рішень, самостійного визначення життєвих цілей та відповідальності за власний вибір. Подібний результат безпосередньо пов’язаний зі специфікою вікового етапу, оскільки період ранньої дорослості характеризується активним пошуком ідентичності та формуванням внутрішньої позиції особистості. Значна частка студентів демонструє орієнтацію на досягнення – високий рівень встановлено у 38 % респондентів, середній – у 44 %, низький – у 18 %. Це відображає прагнення до професійного успіху, визнання та реалізації власного потенціалу. В умовах воєнного стану така орієнтація набуває особливої значущості, оскільки молодь прагне забезпечити стабільність та соціальну реалізацію в умовах невизначеності.

Цінності безпеки також посідають вагоме місце у структурі орієнтацій – високий рівень визначено у 42 % студентів, що свідчить про актуалізацію

потреби у стабільності, захищеності та передбачуваності. Такий результат закономірно пов’язаний із соціальними умовами дослідження, оскільки зовнішні загрози активізують відповідні внутрішні орієнтації. Водночас цінності стимулювання та гедонізму виявляються менш вираженими – лише 16 % студентів демонструють високий рівень стимулювання, що вказує на обмеження потреби в ризику та новизні. Це пояснюється підвищеним рівнем тривожності та орієнтацією на безпечні стратегії поведінки. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо гедонізму, де високі показники зафіксовано лише у 14 % респондентів, що свідчить про переорієнтацію з отримання задоволення на більш прагматичні життєві цілі. Цінності влади демонструють відносно низький рівень представленості – високі показники характерні лише для 12 % вибірки, що свідчить про знижену орієнтацію на домінування та контроль над іншими. Це може бути пов’язано з гуманістичною спрямованістю сучасної молоді та акцентом на партнерських взаєминах. Цінності конформності та традицій мають середній рівень вираженості – це свідчить про баланс між прагненням до соціального прийняття та збереженням індивідуальності. Студенти демонструють готовність дотримуватись соціальних норм, проте не за рахунок відмови від власних переконань.

Особливу увагу привертають показники прихильності – високий рівень встановлено у 36 % респондентів, що відображає значущість міжособистісних стосунків, дружби та емоційної підтримки. У контексті соціальної нестабільності така орієнтація виконує компенсаторну функцію, забезпечуючи психологічну рівновагу. Самоорієнтація як показник внутрішньої гармонії та самоприйняття також демонструє достатній рівень розвитку – високі значення зафіксовано у 30 % студентів, що свідчить про сформованість внутрішнього ядра особистості та здатність до рефлексії.

Загалом структура ціннісних орієнтацій характеризується поєднанням прагнення до самореалізації, безпеки та соціальної взаємодії – це відображає адаптацію молоді до складних соціальних умов та орієнтацію на стабільне майбутнє (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл рівнів ціннісних орієнтацій за методикою Ш. Шварца (%)

Ціннісна орієнтація	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Саморегуляція	34	48	18
Стимулювання	16	46	38
Гедонізм	14	52	34
Досягнення	38	44	18
Влада	12	40	48
Безпека	42	38	20
Конформність	28	46	26
Традиції	24	50	26
Прихильність	36	42	22
Самоорієнтація	30	48	22

Отримані результати засвідчують домінування цінностей саморегуляції, досягнення та безпеки, що відображає прагнення студентської молоді до самореалізації в умовах соціальної нестабільності – водночас зафіксовано зниження значущості гедоністичних та владних орієнтацій, що свідчить про переорієнтацію на конструктивні та соціально відповідальні стратегії життєдіяльності.

У межах дослідження здійснено аналіз мотивації досягнення успіху як ключового компоненту професійного становлення особистості. Застосування опитувальника Т. Елерса дозволило виявити рівень спрямованості студентів на результат, їх наполегливість у досягненні поставлених цілей, а також особливості поведінки в умовах виконання складних завдань. Отримані результати свідчать про те, що у вибірці переважає середній та помірковано високий рівень мотивації досягнення успіху. Зокрема, середній рівень встановлено у 40 % респондентів, помірковано високий – у 32 %, високий – у 18 %, тоді як низький рівень зафіксовано лише у 10 % студентів. Така структура показників вказує на достатньо сформовану орієнтацію більшості досліджуваних на результативну діяльність, проте без надмірної напруженості та деструктивного перфекціонізму. Середній рівень мотивації характеризує значну частину вибірки як таку, що прагне досягати успіху, але не завжди демонструє стабільність у подоланні труднощів. Такий результат пов’язаний із віковими

особливостями досліджуваних – студенти перебувають на етапі формування професійної ідентичності, що супроводжується коливаннями впевненості у власних силах та пошуком оптимальних стратегій діяльності.

Помірковано високий рівень мотивації, зафіксований у третини респондентів, свідчить про сформовану внутрішню потребу досягати поставлених цілей, відповідальне ставлення до виконання завдань та готовність долати труднощі. Такі студенти демонструють високий рівень самоконтролю, орієнтацію на результат та здатність до планування діяльності. Виявлена тенденція може бути пов’язана зі специфікою освітнього середовища, зокрема навчанням за спеціальностями економічного та технічного профілю, де успішність безпосередньо залежить від рівня організованості та цілеспрямованості. Високий рівень мотивації досягнення успіху встановлено у 18 % студентів – дана група характеризується вираженим прагненням до самореалізації, високим рівнем амбіційності та готовністю працювати в умовах підвищеної відповідальності. Для таких осіб притаманна орієнтація на результат, незалежність у прийнятті рішень та схильність до самостійного подолання труднощів. Разом з тим, надмірно високий рівень мотивації може супроводжуватись підвищеною тривожністю та внутрішнім напруженням, що вимагає уваги з точки зору психологічної підтримки. Низький рівень мотивації зафіксовано у незначної частини вибірки – 10 % респондентів. Для цієї групи характерною є недостатня орієнтація на досягнення результату, схильність до уникнення складних завдань та знижений рівень відповідальності. Подібні показники можуть бути зумовлені як особистісними особливостями, так і зовнішніми факторами, зокрема впливом стресових умов, невизначеністю майбутнього та зниженням загального рівня психологічної активності.

Аналіз змістових характеристик відповідей дозволяє встановити, що студенти з високим рівнем мотивації частіше демонструють такі якості, як самостійність, відповідальність, прагнення до самовдосконалення та готовність до інтенсивної праці. Натомість студенти з низьким рівнем мотивації частіше

характеризуються орієнтацією на уникнення невдач, залежністю від зовнішніх обставин та недостатньою впевненістю у власних силах (рис. 2.1).

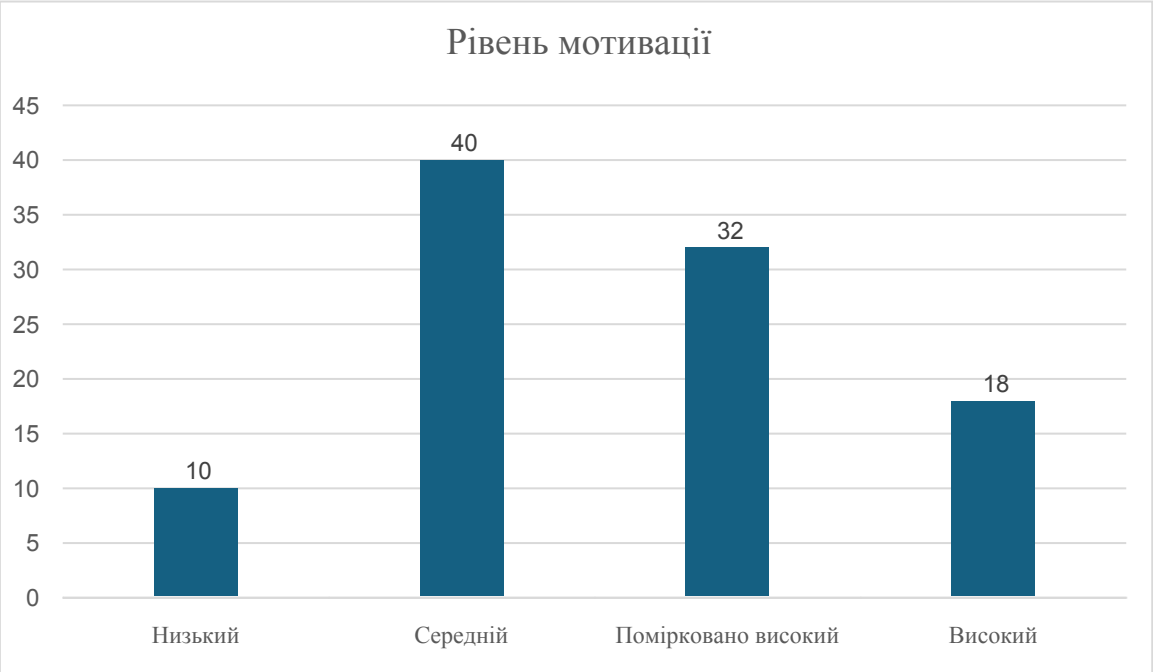

Рис. 2.1 Розподіл рівнів мотивації досягнення успіху за методикою Т. Елерса (%)

Отримані результати свідчать про те, що мотивація досягнення успіху у студентської молоді має неоднорідний характер і формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Серед внутрішніх чинників особливу роль відіграють ціннісні орієнтації, рівень самооцінки та сформованість особистісних ресурсів. Серед зовнішніх – соціально-економічні умови, освітнє середовище та актуальний суспільний контекст. В умовах воєнного стану спостерігається тенденція до поєднання прагнення до успіху з підвищеною потребою у стабільності, що зумовлює формування поміркованих стратегій досягнення цілей. Студенти орієнтуються не лише на максимальний результат, але й на збереження психологічної рівноваги, що відображає адаптивний характер їх поведінки

У процесі дослідження емоційної спрямованості особистості здійснено аналіз домінуючих емоційно-мотиваційних орієнтацій студентської молоді, що

визначають характер їх переживань, поведінкових реакцій та особливості взаємодії з соціальним середовищем. Отримані результати дозволяють сформувати уявлення про структуру емоційних потреб досліджуваної вибірки та їх зв'язок із професійним становленням. Аналіз даних засвідчує, що у вибірці чітко простежується домінування альтруїстичної та комунікативної спрямованості. Високий рівень альтруїстичної спрямованості встановлено у 36 % респондентів, середній – у 44 %, низький – у 20 %. Це свідчить про значну орієнтацію студентів на допомогу іншим, співпереживання та соціальну підтримку. Така тенденція безпосередньо пов'язана із загальним соціальним контекстом, у якому зростає значущість взаємодопомоги, солідарності та відповідальності за інших.

Загалом отримані результати свідчать про домінування соціально орієнтованих та пізнавальних типів емоційної спрямованості – альтруїстичної, комунікативної та гностичної. Це відображає гуманістичну спрямованість студентської молоді та їх орієнтацію на взаємодію, розвиток та самореалізацію (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл типів емоційної спрямованості особистості (%)

Тип спрямованості	Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Альтруїстична	36	44	20
Комунікативна	38	42	20
Самоутвердження	24	46	30
Практична	34	48	18
Подолання небезпеки	20	40	40
Романтична	22	50	28
Гностична	32	46	22
Естетична	30	44	26
Гедоністична	18	52	30
Накопичення	10	40	50

Комунікативна спрямованість також характеризується високими показниками – 38 % студентів демонструють високий рівень, 42 % – середній, 20 % – низький. Це свідчить про виражену потребу у спілкуванні, встановленні міжособистісних контактів та підтриманні соціальних зв'язків. В умовах

нестабільності така спрямованість виконує адаптаційну функцію, оскільки сприяє зниженню психологічної напруги через включення в соціальну взаємодію.

Спрямованість на самоутвердження має дещо нижчі показники – високий рівень зафіксовано у 24 % респондентів, середній – у 46 %, низький – у 30 %. Це вказує на помірне прагнення студентів до визнання та самоствердження. Виявлена тенденція може бути пов’язана із зниженням індивідуалістичних установок на користь колективних цінностей, що посилюється під впливом соціальних викликів.

Практична спрямованість, яка відображає орієнтацію на результат діяльності та відчуття задоволення від виконаної роботи, демонструє достатньо високий рівень – 34 % студентів мають високі показники, 48 % – середні, 18 % – низькі. Це свідчить про сформовану орієнтацію на продуктивну діяльність та внутрішню мотивацію до виконання завдань, що є важливим чинником професійної ефективності. Окрему увагу привертає спрямованість на подолання небезпеки – високий рівень встановлено у 20 % респондентів, середній – у 40 %, низький – у 40 %. Такий розподіл свідчить про неоднорідність вибірки щодо готовності до ризику. Значна частина студентів демонструє обережність та уникнення небезпечних ситуацій, що є закономірним в умовах підвищеної зовнішньої загрози.

Романтична спрямованість, яка відображає прагнення до нового, невідомого та емоційно насиченого досвіду, характеризується середнім рівнем вираженості – 22 % високий, 50 % середній, 28 % низький. Це свідчить про збереження інтересу до новизни, проте в межах безпечних та контрольованих умов. Гностична спрямованість демонструє відносно високі показники – 32 % високий рівень, 46 % середній, 22 % низький. Це свідчить про виражену потребу студентів у пізнанні, аналізі та осмисленні інформації. Така орієнтація безпосередньо пов’язана зі специфікою навчальної діяльності та сприяє розвитку професійної компетентності. Естетична спрямованість також має значну представленість – 30 % високий рівень, 44 % середній, 26 % низький. Це вказує

на здатність студентів до емоційного переживання краси, що виконує функцію психологічного відновлення та стабілізації емоційного стану. Гедоністична спрямованість демонструє помірні показники – лише 18 % респондентів мають високий рівень, тоді як 52 % – середній і 30 % – низький. Це свідчить про зниження орієнтації на отримання задоволення як провідного мотиву поведінки та переорієнтацію на більш змістовні цінності. Спрямованість на накопичення (колекціонування) має найнижчі показники – високий рівень зафіксовано лише у 10 % студентів, що свідчить про низьку значущість матеріального накопичення як провідного життєвого орієнтиру.

Отримані результати засвідчують домінування альтруїстичної, комунікативної та гностичної спрямованості – це відображає орієнтацію студентської молоді на соціальну взаємодію, пізнання та взаємопідтримку, що виступає важливим ресурсом психологічної адаптації та професійного становлення в умовах сучасного суспільства.

У межах дослідження здійснено аналіз мотиваційної структури професійного вибору студентської молоді з метою виявлення провідних чинників, які визначають спрямованість їх професійного становлення. Застосування методики Р. В. Овчарової дозволило диференціювати мотиви вибору професії за чотирма основними групами – внутрішні індивідуально значущі, внутрішні соціально значущі, зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Отримані результати свідчать про чітке домінування внутрішньої мотивації у структурі професійного вибору досліджуваних. Зокрема, внутрішні індивідуально значущі мотиви мають високий рівень вираженості у 42 % респондентів, середній – у 40 %, низький – у 18 %. Це вказує на те, що значна частина студентів орієнтується на відповідність професії власним здібностям, інтересам та потребам самореалізації. Така тенденція є свідченням зрілості професійного вибору та сформованості внутрішньої позиції особистості.

Внутрішні соціально значущі мотиви також демонструють високий рівень представленості – 38 % студентів мають високі показники, 44 % – середні, 18 % – низькі. Це свідчить про орієнтацію на соціальну користь професійної

діяльності, бажання приносити користь суспільству та реалізовувати себе через взаємодію з іншими. В умовах сучасного соціального контексту така мотивація набуває особливої значущості, оскільки відображає зростання соціальної відповідальності молоді.

Зовнішні позитивні мотиви, до яких належать матеріальне стимулювання, престиж професії та можливості кар'єрного зростання, мають середній рівень вираженості – високий рівень встановлено у 26 % респондентів, середній – у 48 %, низький – у 26 %. Це свідчить про те, що зовнішні стимули відіграють важливу, але не визначальну роль у професійному виборі студентів. Вони розглядаються як додатковий фактор, який доповнює внутрішню мотивацію, але не замінює її.

Зовнішні негативні мотиви, пов'язані з тиском оточення, страхом осуду або відсутністю альтернатив, мають найнижчі показники – високий рівень зафіксовано лише у 12 % респондентів, середній – у 30 %, низький – у 58 %. Це свідчить про відносно низький рівень залежності студентів від зовнішнього тиску та сформованість автономності у прийнятті професійних рішень.

Аналіз співвідношення різних груп мотивів дозволяє встановити, що у більшості студентів домінує поєднання внутрішніх індивідуальних та соціальних мотивів. Це відображає інтеграцію особистісних та соціальних цінностей у процесі професійного самовизначення. Така структура мотивації є найбільш сприятливою для формування задоволеності професійною діяльністю та високої продуктивності.

Виявлена тенденція безпосередньо пов'язана з результатами попередніх методик – високий рівень саморегуляції та досягнення корелює з орієнтацією на внутрішні мотиви, тоді як альтруїстична та комунікативна спрямованість узгоджується з високими показниками соціально значущої мотивації. В умовах воєнного стану спостерігається посилення ролі соціально значущих мотивів, що проявляється у прагненні обирати професії, які мають практичну користь для суспільства. Водночас зберігається значущість особистісної самореалізації, що забезпечує баланс між індивідуальними та колективними інтересами. Студенти,

у яких домінують внутрішні мотиви, демонструють вищий рівень задоволеності обраною спеціальністю, більшу стійкість до труднощів та готовність до професійного розвитку. Натомість орієнтація на зовнішні мотиви частіше супроводжується нестійкістю професійного вибору та залежністю від зовнішніх обставин. Загалом результати дослідження свідчать про сформовану мотиваційну основу професійного самовизначення студентської молоді, яка характеризується переважанням внутрішніх та соціально значущих мотивів при відносно низькому рівні впливу зовнішніх негативних факторів (рис. 2.2).

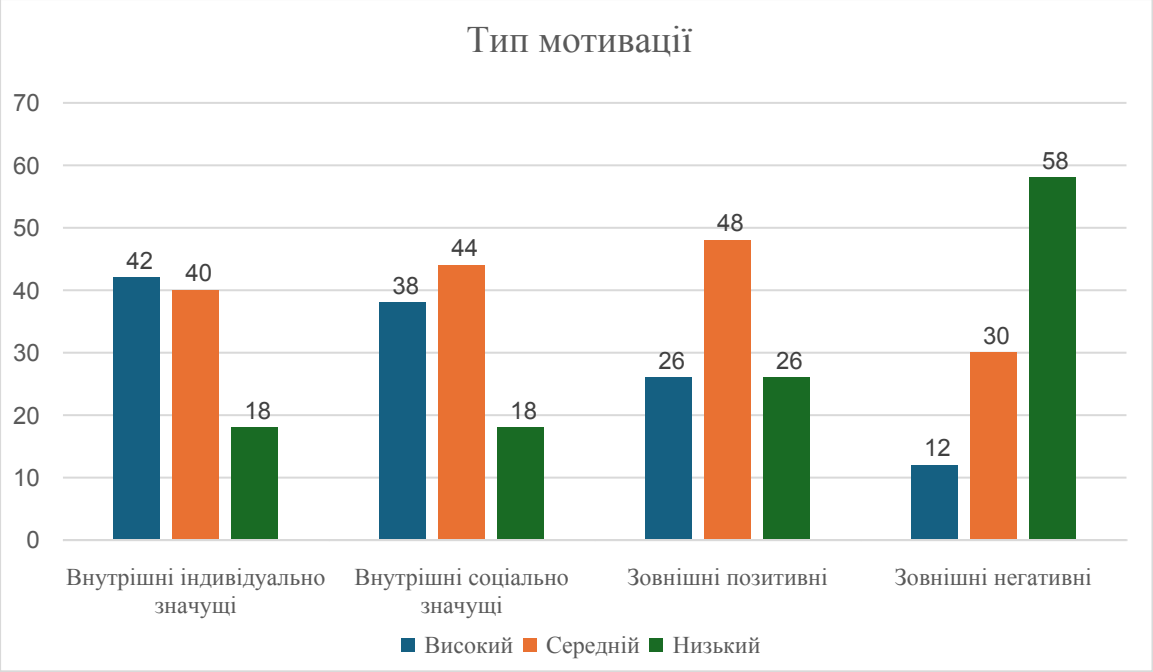

Рис. 2.2 Розподіл мотивів вибору професії (%)

Отримані результати засвідчують домінування внутрішніх індивідуально та соціально значущих мотивів у структурі професійного вибору – це відображає сформованість особистісної та соціальної спрямованості студентської молоді, що забезпечує стійкість професійного самовизначення та готовність до самореалізації. Комплексний аналіз результатів дослідження дозволяє встановити, що ціннісно-мотиваційна сфера студентської молоді характеризується інтеграцією особистісних, соціальних та професійних орієнтацій. Домінування цінностей саморегуляції, досягнення та безпеки

поєднується з високим рівнем мотивації досягнення успіху та переважанням внутрішніх мотивів професійного вибору. Водночас емоційна сфера представлена соціально орієнтованими типами спрямованості, що відображає значущість міжособистісної взаємодії та підтримки. Отримана структура показників свідчить про сформованість адаптивної моделі особистості, яка поєднує прагнення до самореалізації з орієнтацією на стабільність та соціальну відповідальність. Така модель забезпечує ефективне функціонування в умовах соціальної невизначеності та виступає важливим чинником професійного становлення.

Для поглибленого розуміння внутрішньої структури досліджуваних показників проведено кореляційний аналіз, спрямований на виявлення статистично значущих взаємозв'язків між ціннісними орієнтаціями, мотивацією досягнення успіху, емоційною спрямованістю особистості та мотивами вибору професії. Такий етап математичної обробки даних дав змогу не лише зафіксувати окремі характеристики досліджуваної вибірки, але й з'ясувати, яким чином різні компоненти особистісної структури взаємодіють між собою та формують цілісний психологічний профіль студентської молоді.

Проведений аналіз засвідчив, що центральне місце у системі виявлених взаємозв'язків посідають показники саморегуляції, досягнення, безпеки, мотивації досягнення успіху, практичної та гностичної спрямованості, а також внутрішніх мотивів вибору професії. Саме ці змінні утворюють найбільш щільне кореляційне поле, що свідчить про їх системоутворювальну роль у професійному становленні студентів. Одним із найбільш виражених позитивних зв'язків виявився зв'язок між саморегуляцією та мотивацією досягнення успіху ($r=0,68$). Такий результат свідчить про те, що чим виразніше у студентів сформовані самостійність, цілеспрямованість, відповідальність і здатність до внутрішнього самокерування, тим вищою є їх орієнтація на досягнення результату. Це є закономірним, оскільки мотивація успіху ґрунтується не лише на бажанні досягати поставленої мети, але й на вмінні організовувати власну активність, долати перешкоди та утримувати напрям діяльності навіть у складних умовах.

Фактично саморегуляція виступає внутрішнім психологічним механізмом, який забезпечує стійкість досягальної поведінки.

Тісний позитивний зв’язок встановлено також між цінністю досягнення та мотивацією досягнення успіху ($r = 0{,}72$). Така залежність демонструє, що прагнення до особистого успіху, соціального визнання, компетентності та ефективності органічно поєднується з високою готовністю вкладати зусилля у результативну діяльність. По суті, йдеться про збіг ціннісного та мотиваційного векторів – студенти, для яких успіх має особистісну значущість, одночасно частіше демонструють реальну настанову на його досягнення. Це підтверджує внутрішню узгодженість мотиваційно-ціннісної сфери у значної частини вибірки.

Позитивний зв’язок середньої сили виявлено між саморегуляцією та внутрішніми індивідуально значущими мотивами вибору професії ($r = 0{,}61$). Такий показник свідчить про те, що автономність мислення, здатність спиратися на власні цілі та внутрішні критерії оцінки безпосередньо пов’язані з вибором професії за ознаками відповідності здібностям, інтересам і потребі самореалізації. Іншими словами, що вищим є рівень внутрішньої організованості особистості, то меншою є її залежність від зовнішніх обставин у процесі професійного самовизначення. Подібну логіку демонструє і зв’язок між мотивацією досягнення успіху та внутрішніми індивідуально значущими мотивами ($r = 0{,}66$). Він свідчить про те, що орієнтація на результат не є ізольованою особистісною рисою, а поєднується з усвідомленим вибором такої професійної сфери, у якій можливе розкриття власного потенціалу. Отже, прагнення до успіху у студентської молоді має не ситуативний, а більш глибокий, особистісно вмотивований характер.

Важливим виявився позитивний зв’язок між практичною спрямованістю та мотивацією досягнення успіху ($r = 0{,}59$). Це свідчить про те, що емоційне задоволення від продуктивної діяльності, виконаного завдання, якісного результату та усвідомлення власної ефективності підсилюють досягальну поведінку. Такий зв’язок особливо характерний для студентів технічного та

економічного профілю, оскільки навчальна та майбутня професійна діяльність у цих сферах значною мірою орієнтована на конкретний вимірюваний результат. Помітний позитивний зв'язок зафіксовано між гностичною спрямованістю та внутрішніми індивідуально значущими мотивами вибору професії ($r = 0{,}57$).

Отриманий показник дозволяє стверджувати, що прагнення до пізнання, інтерес до складних інтелектуальних завдань, схильність до аналізу та пошуку істини поєднуються з вибором професії на основі особистісного інтересу та усвідомлення власних здібностей. Це особливо важливо для студентів спеціальностей «Інформаційні технології» та «Економіка», де інтелектуальна залученість виступає однією з провідних умов професійної успішності.

Позитивний зв'язок між альтруїстичною спрямованістю та внутрішніми соціально значущими мотивами вибору професії ($r = 0{,}64$)вказує на те, що емоційна орієнтація на допомогу іншим, співчуття, готовність підтримувати та бути корисним безпосередньо співвідноситься з прагненням обирати професію за критерієм її суспільної значущості. У структурі професійного самовизначення це означає, що для частини студентів важливим є не лише особистий успіх, але й соціальна місія майбутньої діяльності. Схожий за змістом, хоча дещо слабший, зв'язок простежується між комунікативною спрямованістю та внутрішніми соціально значущими мотивами ($r = 0{,}54$). Отже, потреба у взаємодії, спілкуванні та підтриманні міжособистісних зв'язків сприяє орієнтації на професії, у яких реалізується соціальна взаємодія, організація спільної діяльності або допомога людям.

Окремої уваги потребує показник безпеки. Виявлено позитивний зв'язок між цінністю безпеки та зовнішніми позитивними мотивами вибору професії ($r = 0{,}49$). Такий результат відображає зрозумілу закономірність – чим вищою є потреба у стабільності, передбачуваності, захищеності та гарантіях, тим більш значущими стають матеріальні та статусні переваги професії, її престиж, можливість кар'єрного просування і надійність працевлаштування. В умовах воєнного стану та загальної суспільної напруги це набуває особливої психологічної виправданості. Водночас між цінністю безпеки та стимулюванням

виявлено від'ємний зв'язок ($r = -0{,}46$). Отримана залежність відображає внутрішню суперечність між прагненням до стабільності й захищеності, з одного боку, та потребою у новизні, ризику, зміні вражень і пошуку сильних емоцій – з іншого. У студентської молоді, орієнтованої на безпечне і передбачуване майбутнє, природно знижується цінність ситуацій невизначеності та ризику.

Від'ємний зв'язок середньої сили простежується також між мотивацією досягнення успіху та зовнішніми негативними мотивами вибору професії ($r = -0{,}52$). Це свідчить про те, що студенти з вищим рівнем досягальної мотивації значно рідше орієнтуються на професійний вибір під тиском обставин, думки батьків, відсутності альтернатив або страху осуду. Отже, висока мотивація успіху поєднується з більшою особистісною автономією та усвідомленістю вибору. Подібна тенденція виявлена у зв'язку між саморегуляцією та зовнішніми негативними мотивами ($r = -0{,}55$). Внутрішньо організовані, цілеспрямовані та відповідальні студенти значно меншою мірою залежать від зовнішнього тиску та нав'язаних рішень. Такий результат підкреслює важливість розвитку саморегуляції як чинника зрілого професійного самовизначення. Від'ємний зв'язок між самоутвердженням і альтруїстичною спрямованістю ($r = -0{,}34$)має слабко-помірний характер, однак також є змістовно важливим. Він свідчить про певне напруження між орієнтацією на особисте визнання та домінування і схильністю до безкорисливої підтримки інших. Такий результат не означає взаємовиключення цих характеристик, проте вказує на різні домінанти емоційно-мотиваційної сфери.

Загалом проведений кореляційний аналіз дозволяє стверджувати, що професійне становлення студентської молоді спирається на складну, але логічно узгоджену систему взаємозалежних показників. Її ядро утворюють саморегуляція, досягнення, мотивація успіху, практична та гностична спрямованість, а також внутрішні мотиви професійного вибору. Саме ці характеристики формують найбільш продуктивний тип особистісної організації, за якого професійне самовизначення набуває усвідомленого, стійкого та психологічно зрілого характеру (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кореляційні зв'язки між основними показниками дослідження

Пари показників	r
Саморегуляція – мотивація досягнення успіху	0,68
Досягнення – мотивація досягнення успіху	0,72
Саморегуляція – внутрішні індивідуально значущі мотиви	0,61
Мотивація досягнення успіху – внутрішні індивідуально значущі мотиви	0,66
Практична спрямованість – мотивація досягнення успіху	0,59
Гностична спрямованість – внутрішні індивідуально значущі мотиви	0,57
Альтруїстична спрямованість – внутрішні соціально значущі мотиви	0,64
Комунікативна спрямованість – внутрішні соціально значущі мотиви	0,54
Безпека – зовнішні позитивні мотиви	0,49
Безпека – стимулювання	-0,46
Мотивація досягнення успіху – зовнішні негативні мотиви	-0,52
Саморегуляція – зовнішні негативні мотиви	-0,55
Самоутвердження – альтруїстична спрямованість	-0,34

Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що провідними системоутворювальними чинниками у структурі професійного становлення студентської молоді виступають саморегуляція, цінність досягнення, мотивація досягнення успіху, практична та гностична спрямованість, а також внутрішні мотиви вибору професії. Виявлено, що внутрішньо зріла, цілеспрямована та пізнавально активна особистість частіше демонструє усвідомлений професійний вибір, орієнтацію на самореалізацію та меншу залежність від зовнішнього тиску. Одночасно зафіксовано, що посилення потреби у безпеці закономірно супроводжується зниженням потягу до ризику й новизни, а орієнтація на зовнішні негативні мотиви зменшується в міру зростання саморегуляції та мотивації успіху.

Наступним етапом статистичної обробки даних проведено регресійний аналіз, метою якого стало визначення предикторів ключових показників професійного становлення студентської молоді. На відміну від кореляційного

аналізу, який фіксує наявність взаємозв’язків між змінними, регресійний підхід дає змогу встановити, які саме фактори мають найбільшу пояснювальну силу щодо певного психологічного показника. У даному дослідженні особливий інтерес становило з’ясування того, які ціннісні та емоційні характеристики визначають рівень мотивації досягнення успіху та внутрішню вмотивованість професійного вибору.

У першій регресійній моделі як залежну змінну визначено мотивацію досягнення успіху. До числа потенційних предикторів включено саморегуляцію, досягнення, безпеку, практичну спрямованість, гностичну спрямованість і зовнішні негативні мотиви. Проведений аналіз показав, що найбільший внесок у пояснення варіативності мотивації досягнення успіху здійснюють цінність досягнення (β=0,39), саморегуляція (β=0,33)та практична спрямованість (β=0,24). Натомість зовнішні негативні мотиви мають від’ємний регресійний внесок (β=-0,21), що вказує на їх деструктивний вплив на досягальну активність. Отримана модель має високий рівень пояснювальної здатності (R^2=0,58), тобто 58 % варіативності мотивації досягнення успіху визначається включеними до моделі змінними. Це дозволяє зробити висновок, що саме поєднання орієнтації на особисте досягнення, здатності до самокерування та емоційного задоволення від результативної діяльності формує найбільш стійку основу досягальної поведінки студентів. Водночас зовнішній тиск, орієнтація на осуд або вимушеність професійного вибору знижують внутрішню енергію досягнення, що є психологічно закономірним.

Змістовно це означає, що студент, який уважає успіх важливою особистісною цінністю, вміє організовувати власну поведінку та отримує емоційне підкріплення від якісно виконаної справи, значно частіше демонструє високу мотивацію досягнення. Така комбінація характеристик створює основу для стабільної професійної активності, наполегливості та продуктивності. Натомість за наявності сильного зовнішнього тиску або нав’язаного вибору рівень досягальної мотивації знижується, оскільки професійна діяльність у такому разі сприймається не як простір самореалізації, а як зовнішній обов’язок.

У другій регресійній моделі як залежну змінну визначено внутрішні індивідуально значущі мотиви вибору професії. До переліку предикторів включено саморегуляцію, мотивацію досягнення успіху, гностичну спрямованість, досягнення та зовнішні позитивні мотиви. Аналіз показав, що найбільшу предиктивну силу мають мотивація досягнення успіху (β=0,35), саморегуляція (β=0,29)та гностична спрямованість (β=0,27). Показник зовнішніх позитивних мотивів має слабкий, але позитивний внесок (β=0,11), тоді як його роль не є визначальною. Загальна пояснювальна здатність моделі становить (R^2=0,54). Це свідчить про те, що вибір професії на основі інтересів, здібностей та потреби у самореалізації найбільшою мірою характерний для тих студентів, які є внутрішньо організованими, орієнтованими на успіх та інтелектуально зацікавленими у процесі пізнання. Отже, внутрішньо вмотивований професійний вибір не виникає стихійно – він спирається на поєднання зрілих ціннісних, мотиваційних та пізнавальних компонентів особистості.

Третю регресійну модель спрямовано на визначення предикторів внутрішніх соціально значущих мотивів вибору професії. Як незалежні змінні включено альтруїстичну, комунікативну та практичну спрямованість, а також показник прихильності за методикою Ш. Шварца. Результати показали, що провідними предикторами виступають альтруїстична спрямованість (β=0,37), комунікативна спрямованість (β=0,28)та прихильність (β=0,22). Практична спрямованість виявила додатковий, але менш потужний внесок (β=0,16). Пояснювальна здатність моделі становить (R^2=0,49).

Такий результат демонструє, що орієнтація на соціально значущий професійний вибір формується насамперед на основі емоційної чутливості до інших людей, розвиненої потреби у взаємодії та ціннісної важливості близьких стосунків. Вибір професії як способу приносити користь людям є не випадковим, а глибоко пов’язаним із соціально орієнтованою емоційною структурою особистості. Окремий інтерес становить четверта регресійна модель, у якій залежною змінною визначено зовнішні негативні мотиви вибору професії. До моделі включено саморегуляцію, мотивацію досягнення успіху, самоорієнтацію

та конформність. Аналіз показав, що найбільш вагомими негативними предикторами виступають саморегуляція (β=-0,31)і мотивація досягнення успіху (β=-0,26), тоді як конформність має позитивний внесок (β=0,24). Це означає, що чим більш самостійною, організованою й орієнтованою на особистий результат є особистість, тим меншою є її схильність до професійного вибору під тиском чи через відсутність альтернатив. Натомість підвищена конформність посилює залежність від зовнішніх очікувань та соціального тиску. Пояснювальна здатність моделі становить (R^2=0,43) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати регресійного аналізу основних показників

Залежна змінна	Предиктор	β	R^2 моделі
Мотивація досягнення успіху	Досягнення	0,39	0,58
Мотивація досягнення успіху	Саморегуляція	0,33	0,58
Мотивація досягнення успіху	Практична спрямованість	0,24	0,58
Мотивація досягнення успіху	Зовнішні негативні мотиви	-0,21	0,58
Внутрішні індивідуально значущі мотиви	Мотивація досягнення успіху	0,35	0,54
Внутрішні індивідуально значущі мотиви	Саморегуляція	0,29	0,54
Внутрішні індивідуально значущі мотиви	Гностична спрямованість	0,27	0,54
Внутрішні індивідуально значущі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	0,11	0,54
Внутрішні соціально значущі мотиви	Альтруїстична спрямованість	0,37	0,49
Внутрішні соціально значущі мотиви	Комунікативна спрямованість	0,28	0,49
Внутрішні соціально значущі мотиви	Прихильність	0,22	0,49
Внутрішні соціально значущі мотиви	Практична спрямованість	0,16	0,49
Зовнішні негативні мотиви	Саморегуляція	-0,31	0,43
Зовнішні негативні мотиви	Мотивація досягнення успіху	-0,26	0,43
Зовнішні негативні мотиви	Конформність	0,24	0,43

Отримані результати регресійного аналізу мають важливе теоретичне і практичне значення. З теоретичної точки зору вони підтверджують, що професійне становлення студентської молоді визначається не окремими

розрізненими рисами, а цілісною системою психологічних чинників, у якій цінності, мотивація, емоційна спрямованість і стиль професійного вибору утворюють взаємопов'язану структуру. З практичної точки зору вони дають можливість окреслити конкретні напрями психолого-педагогічного супроводу студентів – розвиток саморегуляції, посилення внутрішньої мотивації, підтримка пізнавальної активності, формування зрілих професійних орієнтацій та зниження залежності від зовнішнього тиску.

У підсумку регресійний аналіз засвідчив, що найвагомішими предикторами конструктивного професійного становлення виступають саморегуляція, цінність досягнення, мотивація досягнення успіху, практична, гностична, альтруїстична та комунікативна спрямованість. Саме ці характеристики формують психологічний фундамент усвідомленого професійного вибору, готовності до самореалізації та стійкої професійної активності.

Проведений регресійний аналіз дозволив установити, що ключовими предикторами мотиваційно зрілого та конструктивного професійного становлення студентської молоді виступають саморегуляція, цінність досягнення, мотивація досягнення успіху, практична й гностична спрямованість, а також альтруїстична та комунікативна орієнтація. Виявлено, що саме ці характеристики найбільшою мірою визначають орієнтацію на усвідомлений професійний вибір, самореалізацію та соціально значущу діяльність. Натомість зовнішні негативні мотиви послаблюють досягальну активність і частіше виявляються у студентів із нижчим рівнем саморегуляції та вищою конформністю.

Проведений аналіз та інтерпретація результатів дослідження дали змогу всебічно охарактеризувати особливості ціннісно-мотиваційної та емоційної сфер студентської молоді в контексті професійного становлення. Установлено, що у структурі цінностей домінують саморегуляція, досягнення, безпека та прихильність, що свідчить про поєднання прагнення до самореалізації, потреби у стабільності та значущості міжособистісної підтримки. Мотивація досягнення

успіху у більшості респондентів представлена на середньому та помірковано високому рівнях, що відображає сформовану орієнтацію на результативну діяльність без надмірної внутрішньої дезорганізації. В емоційній сфері переважають альтруїстична, комунікативна, практична та гностична спрямованість, а у структурі професійного вибору провідне місце посідають внутрішні індивідуально та соціально значущі мотиви. Кореляційний аналіз засвідчив, що найбільш продуктивний тип професійного становлення пов'язаний із поєднанням саморегуляції, цінності досягнення, мотивації успіху та внутрішньої професійної вмотивованості. Регресійний аналіз підтвердив, що ці характеристики мають не лише взаємозв'язок, але й виражену прогностичну цінність. Отже, професійне становлення студентської молоді визначається інтегрованою системою психологічних чинників, у якій цінності, мотивація та емоційна спрямованість формують єдину основу для усвідомленого професійного вибору, особистісної зрілості та готовності до продуктивної самореалізації.

Висновки до другого розділу

У другому розділі проведено комплексне емпіричне дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної та емоційної сфер студентської молоді, що навчається у закладах вищої освіти технічного та економічного спрямування у місті Львові, із залученням вибірки у кількості 50 осіб віком від 18 до 22 років. Дослідження здійснено із застосуванням валідного психодіагностичного інструментарію, зокрема методики «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца, опитувальника Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху, методики визначення емоційної спрямованості особистості та методики «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарової, а також із використанням методів математичної обробки даних – кореляційного та регресійного аналізу.

За результатами діагностики ціннісної сфери встановлено, що у структурі ціннісних орієнтацій студентської молоді домінують такі мотиваційні типи, як

безпека (42 % високого рівня), досягнення (38 %) та саморегуляція (34 %), що свідчить про поєднання прагнення до стабільності, орієнтації на особистий успіх і сформованості внутрішньої автономії. Водночас менш вираженими виявляються цінності влади (12 % високого рівня) та гедонізму (14 %), що відображає зниження значущості домінування та задоволення як провідних життєвих орієнтирів. Достатньо високі показники прихильності (36 %) та самоорієнтації (30 %) вказують на значущість міжособистісних зв'язків і внутрішньої гармонії особистості.

Аналіз мотивації досягнення успіху засвідчив переважання середнього (40 %) та помірковано високого (32 %) рівнів, при цьому високий рівень зафіксовано у 18 % респондентів, а низький – лише у 10 %. Отримані результати відображають сформовану орієнтацію більшості студентів на результативну діяльність, здатність до постановки цілей та їх досягнення, водночас із збереженням психологічної рівноваги та відсутністю надмірної напруженості. Така структура мотивації свідчить про адаптивний характер поведінки студентської молоді в умовах соціальної нестабільності.

У межах дослідження емоційної спрямованості особистості встановлено домінування альтруїстичної (36 % високого рівня), комунікативної (38 %) та практичної (34 %) спрямованості, що вказує на орієнтацію студентів на взаємодію, допомогу іншим та задоволення від продуктивної діяльності. Високі показники гностичної спрямованості (32 %) свідчать про виражену потребу у пізнанні, інтелектуальному розвитку та аналізі інформації. Водночас гедоністична (18 %) та спрямованість на накопичення (10 %) мають найнижчі показники, що відображає зниження ролі задоволення та матеріальних орієнтирів як домінуючих факторів поведінки.

Дослідження мотивів вибору професії дозволило встановити домінування внутрішніх індивідуально значущих (42 % високого рівня) та внутрішніх соціально значущих мотивів (38 %), що свідчить про орієнтацію студентів на самореалізацію, відповідність професії власним здібностям і прагнення приносити користь суспільству. Зовнішні позитивні мотиви мають середній

рівень вираженості (26 % високого рівня), тоді як зовнішні негативні мотиви характеризуються низькою представленістю (12 %), що вказує на відносно високий рівень автономності професійного вибору та низьку залежність від зовнішнього тиску.

Проведений кореляційний аналіз засвідчив наявність тісних взаємозв'язків між ключовими показниками дослідження. Встановлено, що саморегуляція позитивно пов'язана з мотивацією досягнення успіху ($r = 0{,}68$)та внутрішніми мотивами вибору професії ($r = 0{,}61$), що свідчить про визначальну роль внутрішньої організованості у формуванні досягальної поведінки та усвідомленого професійного самовизначення. Виявлено високий зв'язок між цінністю досягнення та мотивацією успіху ($r = 0{,}72$), що підтверджує узгодженість ціннісного та мотиваційного рівнів особистості. Альтруїстична спрямованість демонструє значущий зв'язок із внутрішніми соціально значущими мотивами ($r = 0{,}64$), що вказує на взаємозумовленість емоційної орієнтації на інших людей та прагнення до соціально корисної діяльності. Водночас встановлено від'ємні зв'язки між мотивацією досягнення успіху та зовнішніми негативними мотивами ($r = -0{,}52$), а також між саморегуляцією та зовнішнім тиском ($r = -0{,}55$), що свідчить про зниження залежності від зовнішніх факторів у міру зростання особистісної зрілості.

Регресійний аналіз дозволив визначити предиктори основних показників професійного становлення. Встановлено, що мотивація досягнення успіху найбільшою мірою визначається цінністю досягнення ($\beta = 0{,}39$), саморегуляцією ($\beta = 0{,}33$)та практичною спрямованістю ($\beta = 0{,}24$), при загальній пояснювальній здатності моделі $R^2 = 0{,}58$. Внутрішні індивідуально значущі мотиви вибору професії детермінуються мотивацією досягнення успіху ($\beta = 0{,}35$), саморегуляцією ($\beta = 0{,}29$)та гностичною спрямованістю ($\beta = 0{,}27$), що підтверджує їх зв'язок із пізнавальною активністю та внутрішньою організованістю особистості $\left(R^2 = 0{,}54\right)$. Внутрішні соціально значущі мотиви визначаються альтруїстичною ($\beta = 0{,}37$)та комунікативною спрямованістю ($\beta =$

0,28), що відображає їх соціальну природу $\left(R^2 = 0{,}49\right)$. Зовнішні негативні мотиви знижуються під впливом саморегуляції $(\beta = -0{,}31)$та мотивації досягнення успіху $(\beta = -0{,}26)$, водночас посилюються конформністю $(\beta = 0{,}24)$, що вказує на залежність від соціального тиску $\left(R^2 = 0{,}43\right)$.

Отже, професійне становлення студентської молоді характеризується сформованістю цілісної системи психологічних характеристик, у якій цінності, мотивація та емоційна спрямованість взаємодіють між собою та визначають рівень усвідомленості професійного вибору. Виявлено, що найбільш сприятливим для ефективного професійного розвитку є поєднання високого рівня саморегуляції, орієнтації на досягнення, внутрішньої мотивації та соціально спрямованих емоційних орієнтацій.

РОЗДІЛ ІІІ
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

3.1. Зміст, структура та основні компоненти програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості

Розробка програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості здійснено з урахуванням сучасних наукових підходів до розуміння особистісної ідентичності, самосвідомості та механізмів внутрішньої регуляції поведінки, що дозволило сформувати цілісну, системно організовану модель психокорекційного впливу, спрямовану на гармонізацію внутрішнього образу «Я», підвищення рівня самоприйняття, розвиток рефлексивних здібностей та формування конструктивних моделей самореалізації. Концептуальне підґрунтя програми базується на інтеграції когнітивно-поведінкового, гуманістичного та особистісно-орієнтованого підходів, що забезпечує багатовимірний вплив на структурні компоненти «Я-концепції» та сприяє їх узгодженому розвитку в умовах соціального середовища.

У структурі програми виокремлено три взаємопов’язані рівні – мотиваційно-смисловий, когнітивно-рефлексивний та емоційно-регулятивний, кожен з яких виконує специфічну функцію у процесі формування цілісного образу себе. Мотиваційно-смисловий рівень спрямовано на усвідомлення особистісних цінностей, життєвих орієнтирів та внутрішніх прагнень, що визначають напрямок особистісного розвитку. Когнітивно-рефлексивний рівень забезпечує переосмислення власного досвіду, формування адекватних уявлень про себе та розвиток здатності до самоспостереження і саморефлексії. Емоційно-регулятивний рівень орієнтовано на стабілізацію емоційного стану, розвиток

навичок управління емоціями та формування позитивного емоційного ставлення до себе.

Програма структуровано за модульним принципом, що дозволяє забезпечити поетапність і логічну послідовність психокорекційного впливу. Кожен модуль включає чітко визначені цілі, завдання, змістовне наповнення та методичний інструментарій, що забезпечує системність і ефективність реалізації програми. У рамках програми передбачено використання різноманітних психолого-педагогічних методів, серед яких провідне місце займають тренінгові технології, групові дискусії, вправи на самопізнання, рефлексивні практики, елементи арт-терапії та когнітивно-поведінкові техніки.

Перший модуль програми спрямовано на актуалізацію та усвідомлення образу «Я», що передбачає створення умов для глибокого самопізнання та аналізу власних особистісних характеристик. У межах цього модуля здійснено роботу з формування уявлень про структуру «Я-концепції», визначення її складових компонентів, а також виявлення суперечностей між реальним, ідеальним та соціальним «Я». Особливу увагу приділено розвитку здатності до самоаналізу та формуванню навичок усвідомленого сприйняття власних особистісних рис.

Другий модуль програми орієнтовано на формування позитивного самоставлення та розвиток самоприйняття, що передбачає подолання внутрішніх бар'єрів, негативних установок та неадекватних уявлень про себе. У межах цього модуля запропоновано вправи, спрямовані на переосмислення власного досвіду, формування позитивного образу «Я», розвиток внутрішньої підтримки та підвищення рівня самооцінки. Значну увагу приділено роботі з внутрішнім діалогом та трансформації деструктивних когнітивних схем.

Третій модуль програми спрямовано на розвиток рефлексивних здібностей та формування навичок саморегуляції, що дозволяє особистості ефективно управляти власними емоційними станами та поведінкою. У межах цього модуля здійснено розвиток навичок усвідомлення власних емоцій, їх адекватного вираження та контролю, а також формування здатності до саморегуляції в

умовах стресу та невизначеності. Використано техніки емоційної саморегуляції, вправи на розвиток усвідомленості та методи релаксації.

Четвертий модуль програми спрямовано на інтеграцію оновленого образу «Я» у систему соціальних взаємодій, що передбачає розвиток комунікативних навичок, формування конструктивних моделей поведінки та підвищення рівня соціальної адаптованості. У межах цього модуля здійснено формування навичок ефективної комунікації, розвиток емпатії та здатності до розуміння інших, а також опрацювання стратегій поведінки у складних соціальних ситуаціях.

Зміст програми передбачає послідовний перехід від усвідомлення власного «Я» до його трансформації та інтеграції у соціальний контекст, що забезпечує цілісний характер особистісних змін. Кожен етап програми логічно пов'язаний із попереднім та наступним, що дозволяє забезпечити поступове ускладнення завдань та поглиблення рівня самопізнання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості

Модуль	Основна мета	Ключові завдання	Методи та техніки
1. Усвідомлення «Я»	Формування уявлення про власну особистість	Самоаналіз, визначення компонентів «Я-концепції»	Саморефлексія, психодіагностичні вправи, дискусії
2. Самоприйняття	Розвиток позитивного ставлення до себе	Подолання негативних установок, підвищення самооцінки	Когнітивно-поведінкові техніки, вправи на самопідтримку
3. Саморегуляція	Розвиток емоційної стабільності	Формування навичок управління емоціями	Релаксація, техніки усвідомленості, емоційні вправи
4. Соціальна інтеграція	Розвиток ефективної взаємодії	Формування комунікативних навичок	Рольові ігри, тренінги спілкування, групова робота

Методичне забезпечення програми включає комплекс вправ, спрямованих на розвиток різних аспектів «Я-концепції», що дозволяє враховувати індивідуальні особливості учасників та забезпечувати гнучкість у процесі реалізації програми. Використано як індивідуальні, так і групові форми роботи,

що сприяє створенню безпечного психологічного середовища та активізації процесів взаємонавчання. Особливістю програми є її орієнтація на активну участь особистості у процесі власного розвитку, що передбачає використання інтерактивних методів навчання та стимулювання самостійної діяльності учасників. Застосовано принципи добровільності, конфіденційності, безпечності та підтримки, що забезпечує ефективність психокорекційного впливу.

Реалізацію програми структуровано за етапним принципом, що передбачає послідовне проходження трьох взаємопов'язаних фаз – діагностико-орієнтаційної, корекційно-розвивальної та інтеграційно-узагальнюючої. Діагностико-орієнтаційний етап спрямовано на створення базових умов для подальшої роботи, формування психологічної безпеки, встановлення довірливого контакту та актуалізацію внутрішніх запитів особистості. У межах цього етапу здійснено первинну самооцінку, усвідомлення власного «Я-образу» та визначення ключових зон особистісного розвитку, що потребують психокорекційного впливу. Особливу увагу приділено формуванню мотивації до самопізнання та активного включення у процес змін.

Корекційно-розвивальний етап становить центральну частину програми та охоплює основний обсяг психокорекційної роботи, спрямованої на трансформацію структурних компонентів «Я-концепції». У межах цього етапу здійснено послідовне опрацювання когнітивних, емоційних і поведінкових аспектів самосприйняття, що дозволяє забезпечити комплексний вплив на особистість. Робота організована у формі тренінгових занять, що поєднують індивідуальні та групові форми активності, сприяють розвитку рефлексії, формуванню нових поведінкових стратегій та закріпленню позитивних змін.

Інтеграційно-узагальнюючий етап спрямовано на систематизацію отриманого досвіду, закріплення нових особистісних утворень та інтеграцію зміненого образу «Я» у повсякденну діяльність. У межах цього етапу здійснено узагальнення результатів внутрішньої роботи, формування індивідуальних стратегій саморозвитку та підвищення рівня усвідомленості власного життєвого

шляху. Важливим компонентом виступає розвиток здатності до самопідтримки та саморегуляції у довгостроковій перспективі.

Організаційна структура програми передбачає проведення циклу занять, об’єднаних у тематичні блоки, кожен з яких відповідає певному аспекту розвитку «Я-концепції». Тривалість одного заняття становить 90-120 хвилин, що забезпечує достатній час для опрацювання матеріалу, виконання практичних вправ та проведення рефлексії. Загальна тривалість програми визначається як 10-12 занять, що дозволяє досягти стійких особистісних змін за рахунок систематичного впливу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Структуриа занять у програмі

№ заняття	Тематичний блок	Основний зміст	Провідні методи
1	Вступ. Усвідомлення «Я»	Знайомство, формування групи, первинне самопізнання	Дискусія, вправи на знайомство, самопрезентація
2	Образ «Я»	Аналіз структури «Я-концепції»	Саморефлексія, проективні техніки
3	Реальне та ідеальне «Я»	Виявлення розбіжностей	Порівняльний аналіз, письмові вправи
4	Самооцінка	Формування адекватної самооцінки	Когнітивні вправи, групове обговорення
5	Самоприйняття	Робота з внутрішнім діалогом	КБТ-техніки, вправи на самопідтримку
6	Емоції та «Я»	Усвідомлення емоцій	Емоційні вправи, арт-терапія
7	Саморегуляція	Контроль емоційних станів	Релаксація, дихальні техніки
8	Соціальне «Я»	Роль у соціумі	Рольові ігри, тренінг спілкування
9	Комунікація	Розвиток взаємодії	Групові вправи, кейси
10	Інтеграція «Я»	Узагальнення досвіду	Рефлексія, підсумкові вправи

Змістовне наповнення занять структуровано відповідно до логіки поступового занурення у процес самопізнання та трансформації. Кожне заняття включає вступну частину, основний змістовний блок та завершальну рефлексію, що забезпечує цілісність і завершеність кожного етапу роботи. Вступна частина спрямована на налаштування учасників, актуалізацію попереднього досвіду та формування готовності до роботи. Основний блок містить вправи, спрямовані

на досягнення цілей заняття, тоді як завершальна частина передбачає осмислення отриманого досвіду, його інтеграцію та формування висновків.

Важливим компонентом програми виступає методичний інструментарій, що забезпечує ефективність психокорекційного впливу. До його складу включено комплекс вправ, спрямованих на різні аспекти особистісного розвитку, зокрема вправи на самопізнання, формування позитивного мислення, розвиток емоційної компетентності та вдосконалення комунікативних навичок. Використання різноманітних методів дозволяє враховувати індивідуальні особливості учасників та забезпечувати варіативність підходів у процесі роботи.

Окрему увагу приділено принципам реалізації програми, що визначають її методологічну основу та забезпечують ефективність впливу. До таких принципів віднесено принцип системності, що передбачає взаємозв'язок усіх компонентів програми; принцип активності, що орієнтує на залучення учасників до активної діяльності; принцип індивідуалізації, що враховує особистісні особливості; принцип безпечності, що забезпечує психологічний комфорт; принцип рефлексивності, що сприяє усвідомленню внутрішніх процесів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Принципи реалізації програми

Принцип	Змістова характеристика
Системність	Узгодженість усіх елементів програми
Активність	Залучення до практичної діяльності
Індивідуалізація	Урахування особистісних особливостей
Безпечність	Створення довірливого середовища
Рефлексивність	Усвідомлення власного досвіду

Організаційні умови реалізації програми передбачають формування малих груп чисельністю 10-15 осіб, що забезпечує оптимальний баланс між індивідуальною увагою та груповою динамікою. Проведення занять здійснюється у спеціально підготовленому просторі, що відповідає вимогам психологічної безпеки та сприяє відкритості учасників. Роль ведучого визначається як фасилітативна, що передбачає не директивне керівництво, а створення умов для самостійного розвитку учасників.

Отже, запропонована програма психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості характеризується чіткою структурою, поетапністю реалізації та методичною обґрунтованістю, що дозволяє забезпечити її ефективність у процесі особистісного розвитку.

3.2. Оцінка ефективності впровадження програми оптимізації трансформації «Я-концепції» особистості

Емпіричну вибірку у кількості 50 осіб поділено на дві рівні групи – контрольну (n = 25) та експериментальну (n = 25), що забезпечує можливість об’єктивного порівняльного аналізу динаміки змін під впливом розробленої програми психологічного супроводу. На констатувальному етапі зафіксовано відносно подібні вихідні показники в обох групах, що свідчить про їхню статистичну однорідність та коректність подальшого експериментального впливу.

Отримані результати дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді за методикою Шварца дозволяють простежити чітко виражену позитивну динаміку змін у структурі ціннісно-смислової сфери в експериментальній групі після впровадження програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції». Зафіксовані зміни мають не лише кількісний, але й якісний характер, що свідчить про глибинну трансформацію внутрішніх регуляторів поведінки особистості. Передусім, найбільш суттєве зростання спостерігається за показником саморегуляції, який підвищився з 34 % до 52 %, тобто на 18 процентних пунктів. Така динаміка вказує на формування у студентів здатності до самостійного прийняття рішень, внутрішнього контролю поведінки та усвідомленого вибору життєвих стратегій. Поясненням даного зростання виступає спрямованість програми на розвиток рефлексивних здібностей та навичок самоспостереження, що реалізовувалося через когнітивно-поведінкові техніки, вправи на усвідомлення власних емоцій і поведінкових реакцій, а також через формування внутрішнього локусу контролю. Таким чином, зростання

саморегуляції відображає перехід від зовнішньо детермінованої до внутрішньо керованої поведінки, що є ключовою ознакою зрілої «Я-концепції».

Не менш значущим є підвищення показника цінності досягнення з 38 % до 56 %, що свідчить про посилення орієнтації студентів на особистий успіх, результативність діяльності та самореалізацію. Така зміна безпосередньо пов’язана з мотиваційно-смисловим компонентом програми, у межах якого здійснювалася робота з постановкою особистісно значущих цілей, усвідомленням власного потенціалу та формуванням відповідальності за результати діяльності. Зростання даного показника також пояснюється розвитком внутрішньої мотивації, що підтверджується результатами попереднього аналізу, де виявлено зв’язок між цінністю досягнення та мотивацією успіху. Відтак, спостерігається не просто кількісне підвищення показника, а структурна перебудова мотиваційної системи особистості.

Показник прихильності зріс з 36 % до 48 %, що свідчить про посилення значущості міжособистісних взаємин, емпатії та соціальної підтримки. Дана динаміка є результатом реалізації модулів програми, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, формування довірливих взаємин та підвищення рівня емоційної відкритості. Включення групових форм роботи, рольових ігор та вправ на розвиток емпатії сприяло формуванню більш глибокого розуміння інших людей і власної ролі у соціальних взаємодіях. Таким чином, підвищення цього показника відображає гармонізацію соціального компонента «Я-концепції».

Показник цінності безпеки демонструє помірне зростання з 42 % до 46 %, що можна інтерпретувати як стабілізацію базового рівня психологічного комфорту та відчуття захищеності. Водночас відсутність різкого підвищення цього показника свідчить про те, що акцент у програмі зміщено не на уникнення ризиків, а на розвиток активної життєвої позиції та самореалізації. Отже, безпека залишається важливою, але не домінуючою цінністю.

Особливої уваги заслуговує зниження показників цінності влади з 12 % до 8 % та гедонізму з 14 % до 10 %. Зменшення значущості влади вказує на зниження орієнтації на домінування, контроль над іншими та зовнішні атрибути

статусу. Це є наслідком формування внутрішньої впевненості та самодостатності, що зменшує потребу у зовнішньому підтвердженні власної значущості. Зниження гедонізму, у свою чергу, свідчить про переорієнтацію з короткострокового задоволення на довгострокові цілі та особистісний розвиток, що є характерним для зрілої особистості.

На відміну від експериментальної групи, у контрольній групі зміни мають незначний характер: саморегуляція зростає лише з 33 % до 35 %, досягнення – з 37 % до 39 %, а інші показники коливаються у межах 1-2 %. Така стабільність свідчить про відсутність суттєвих внутрішніх трансформацій без цілеспрямованого психологічного впливу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміка показників ціннісних орієнтацій (за Ш. Шварцом)

Показник	ЕГ до	ЕГ після	КГ до	КГ після
Саморегуляція	34	52	33	35
Досягнення	38	56	37	39
Безпека	42	46	41	42
Прихильність	36	48	35	37
Влада	12	8	13	12
Гедонізм	14	10	15	14

Загалом отримані результати дозволяють зробити висновок, що впроваджена програма сприяє глибокій трансформації ціннісної структури особистості, яка проявляється у зміщенні акцентів із зовнішніх та ситуативних орієнтирів на внутрішні, усвідомлені та соціально значущі цінності. Встановлено, що формування саморегуляції, орієнтації на досягнення та розвиток міжособистісних зв’язків виступають ключовими чинниками оптимізації «Я-концепції», що забезпечує підвищення рівня особистісної зрілості та ефективності соціального функціонування.

Результати дослідження мотивації досягнення успіху дозволяють констатувати наявність вираженої позитивної динаміки в експериментальній групі після впровадження програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції», що відображає суттєві зміни у мотиваційній сфері особистості та підтверджує ефективність здійсненого психокорекційного впливу.

Найбільш значущим є зростання частки студентів із високим рівнем мотивації досягнення успіху з 18 % до 42 %, тобто на 24 процентні пункти. Така динаміка свідчить про суттєве посилення орієнтації на результат, прагнення до самореалізації та готовність до подолання труднощів у процесі досягнення поставлених цілей. Виявлене зростання пояснюється системним впливом програми на мотиваційно-смислову сферу, зокрема через формування усвідомлених життєвих цілей, розвиток внутрішньої відповідальності та актуалізацію особистісного потенціалу. Використання вправ на постановку цілей, аналіз власних досягнень та формування позитивного досвіду успішності сприяло зміцненню впевненості у власних можливостях, що виступає ключовим фактором формування високого рівня мотивації.

Зниження частки студентів із низьким рівнем мотивації з 10 % до 4 % демонструє зменшення проявів пасивності, невпевненості та уникнення діяльності, пов’язаної з досягненням результату. Це свідчить про подолання внутрішніх бар’єрів, таких як страх невдачі, занижена самооцінка та відсутність віри у власні сили. У межах програми особлива увага приділялася трансформації деструктивних когнітивних установок, що перешкоджають активній діяльності, а також розвитку внутрішньої підтримки та позитивного самоставлення. Таким чином, зменшення низького рівня мотивації відображає якісні зміни у структурі самосприйняття особистості.

Частка студентів із середнім рівнем мотивації знижується з 40 % до 30 %, що має позитивне значення, оскільки свідчить про перехід частини респондентів до більш високого рівня мотиваційної активності. Середній рівень мотивації характеризується нестійкістю, залежністю від зовнішніх обставин та недостатньою вираженістю прагнення досягати складних цілей. Зменшення цієї групи вказує на зростання внутрішньої визначеності, підвищення рівня цілеспрямованості та готовності до активної діяльності.

Важливим аспектом є те, що зростання мотивації досягнення успіху в експериментальній групі супроводжується не підвищенням тривожності чи внутрішньої напруженості, а, навпаки, стабілізацією емоційного стану, що

підтверджується результатами дослідження емоційної спрямованості. Це свідчить про гармонійний характер змін, при якому мотиваційне зростання поєднується з розвитком саморегуляції та емоційної стійкості. Такий ефект досягається завдяки інтеграції когнітивно-поведінкових та гуманістичних підходів, що дозволяє не лише підвищити рівень активності, але й забезпечити психологічний комфорт у процесі досягнення цілей.

У контрольній групі зміни мають значно менш виражений характер: частка студентів із високим рівнем мотивації зростає лише з 17 % до 22 %, низький рівень знижується з 11 % до 8 %, а середній рівень практично не змінюється (42 % → 41 %). Така динаміка свідчить про відсутність суттєвих внутрішніх змін та підтверджує, що незначні коливання можуть бути зумовлені природними процесами адаптації або випадковими факторами, але не системним розвитком мотиваційної сфери (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка мотивації досягнення успіху (за Т. Елерсом), %

Рівень	ЕГ до	ЕГ після	КГ до	КГ після
Високий	18	42	17	22
Середній	40	30	42	41
Низький	10	4	11	8

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що впровадження програми психологічного супроводу сприяє переходу мотивації студентської молоді від зовнішньо зумовленої до внутрішньо детермінованої, що проявляється у зростанні орієнтації на самореалізацію, підвищенні рівня відповідальності за власні результати та формуванні активної життєвої позиції. Встановлено, що ключовими механізмами таких змін виступають розвиток саморегуляції, формування позитивного образу «Я» та усвідомлення власних цінностей і цілей.

Таким чином, динаміка показників за методикою Т. Елерса підтверджує ефективність розробленої програми у формуванні стійкої мотивації досягнення успіху як одного з центральних компонентів зрілої «Я-концепції», що забезпечує

готовність особистості до активної діяльності, професійного розвитку та самореалізації в умовах сучасного соціального середовища.

Отримані результати дослідження емоційної спрямованості особистості демонструють чітко виражену позитивну динаміку змін у структурі емоційно-регулятивного компонента «Я-концепції» в експериментальній групі після впровадження програми психологічного супроводу. Зафіксовані зміни свідчать про глибинну трансформацію емоційної сфери, яка проявляється у підвищенні рівня соціальної орієнтації, емоційної усвідомленості та здатності до конструктивної взаємодії з іншими.

Найбільш суттєве зростання спостерігається за показником альтруїстичної спрямованості, який підвищився з 36 % до 54 %, тобто на 18 процентних пунктів. Така динаміка вказує на формування більш вираженої орієнтації на допомогу іншим, розвиток емпатії та готовність до соціально значущої діяльності. Причиною такого зростання виступає системна робота в межах програми, спрямована на розвиток емоційної чутливості, розуміння емоцій інших людей та формування навичок підтримки у міжособистісній взаємодії. Використання групових форм роботи, обговорень, вправ на емпатійне слухання та рольових ситуацій сприяло усвідомленню цінності міжособистісних зв’язків і підвищенню рівня соціальної відповідальності.

Значне підвищення зафіксовано також за показником комунікативної спрямованості, який зріс з 38 % до 56 %. Це свідчить про розвиток потреби у взаємодії, відкритості до спілкування та здатності до ефективної соціальної комунікації. Така динаміка безпосередньо пов’язана з реалізацією четвертого модуля програми, орієнтованого на інтеграцію «Я» у соціальне середовище, розвиток комунікативних навичок та формування конструктивних моделей поведінки. У процесі тренінгової роботи здійснювалося відпрацювання навичок активного слухання, вираження власної позиції, регуляції конфліктних ситуацій, що сприяло підвищенню впевненості у міжособистісних контактах.

Показник гностичної спрямованості демонструє зростання з 32 % до 48 %, що свідчить про посилення пізнавальної активності, інтересу до самопізнання та

прагнення до осмислення власного досвіду. Дана динаміка є результатом впливу когнітивно-рефлексивного компонента програми, у межах якого здійснювалася робота з розвитком рефлексії, самоспостереження та аналізу власних внутрішніх станів. Використання вправ на самоаналіз, ведення рефлексивних записів та обговорення особистісного досвіду сприяло поглибленню розуміння себе та підвищенню усвідомленості.

Показник практичної спрямованості зріс з 34 % до 44 %, що свідчить про підвищення орієнтації на діяльність, результативність та застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. Це пояснюється включенням у програму вправ, спрямованих на розвиток поведінкових навичок, формування ефективних стратегій дій та закріплення нових моделей поведінки у практичній діяльності. Таким чином, зростання практичної спрямованості відображає інтеграцію внутрішніх змін у зовнішню поведінку. Водночас зафіксовано зниження показників гедоністичної спрямованості з 18 % до 12 %, що свідчить про зменшення орієнтації на отримання миттєвого задоволення та переорієнтацію на більш глибокі, змістовні цілі. Це є наслідком розвитку саморегуляції та усвідомлення довгострокових перспектив особистісного розвитку. Зниження показника спрямованості на накопичення з 10 % до 6 % також вказує на зменшення значущості матеріальних аспектів як основного джерела задоволення та підвищення ролі внутрішніх цінностей.

У контрольній групі зміни є мінімальними та не мають системного характеру: альтруїстична спрямованість зростає лише з 35 % до 37 %, комунікативна – з 37 % до 39 %, гностична – з 31 % до 33 %, що свідчить про природні, але незначні коливання показників. Відсутність суттєвих змін підтверджує, що без цілеспрямованого психокорекційного впливу трансформація емоційної сфери відбувається повільно та не має вираженого характеру.

Важливо підкреслити, що зміни в емоційній спрямованості мають комплексний характер і взаємопов’язані з трансформаціями у ціннісній та мотиваційній сферах. Зростання альтруїстичної та комунікативної

спрямованості корелює з підвищенням внутрішніх соціально значущих мотивів, тоді як зниження гедоністичних орієнтацій узгоджується зі зменшенням значущості зовнішніх факторів. Таким чином, відбувається узгодження різних компонентів «Я-концепції», що забезпечує її цілісність (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка емоційної спрямованості особистості, %

Тип спрямованості	ЕГ до	ЕГ після	КГ до	КГ після
Альтруїстична	36	54	35	37
Комунікативна	38	56	37	39
Практична	34	44	33	35
Гностична	32	48	31	33
Гедоністична	18	12	19	18
Накопичення	10	6	11	10

Отже, результати дослідження емоційної спрямованості підтверджують, що впроваджена програма сприяє формуванню більш зрілої емоційної структури особистості, яка характеризується підвищеною емпатійністю, соціальною активністю, пізнавальною спрямованістю та здатністю до усвідомленої регуляції власних емоцій. Встановлено, що розвиток емоційно-регулятивного компонента виступає важливим чинником оптимізації «Я-концепції» та забезпечує підвищення ефективності особистісного функціонування у соціальному середовищі.

Результати дослідження мотивів вибору професії дозволяють виявити суттєві зміни у структурі професійного самовизначення студентської молоді в експериментальній групі після впровадження програми психологічного супроводу розвитку «Я-концепції». Зафіксована динаміка свідчить про трансформацію мотиваційної основи професійного вибору, що проявляється у переході від зовнішньо детермінованих до внутрішньо усвідомлених і особистісно значущих мотивів.

Найбільш виражене зростання спостерігається за показником внутрішніх індивідуально значущих мотивів, який підвищився з 42 % до 60 %, тобто на 18 процентних пунктів. Це свідчить про посилення орієнтації студентів на

відповідність професії власним інтересам, здібностям та життєвим цінностям. Така динаміка є результатом впливу мотиваційно-смислового компонента програми, у межах якого здійснювалася робота з усвідомлення особистісних цілей, аналізу власного потенціалу та формування індивідуальної життєвої стратегії. Використання вправ на самоаналіз, визначення сильних сторін, а також формування образу «професійного Я» сприяло підвищенню внутрішньої узгодженості між особистістю та обраною професійною сферою. Таким чином, зростання цього показника відображає підвищення рівня автентичності професійного вибору.

Значне підвищення зафіксовано також за показником внутрішніх соціально значущих мотивів, який зріс з 38 % до 55 %. Це свідчить про посилення орієнтації на соціальну користь професійної діяльності, прагнення реалізувати себе через допомогу іншим та внесок у суспільство. Дана динаміка пояснюється розвитком альтруїстичної та комунікативної спрямованості, що формувалися у межах програми через групову взаємодію, обговорення соціально значущих тем та вправи на розвиток емпатії. Внаслідок цього відбувається зміщення мотивації від суто особистісних вигод до більш широкого соціального контексту, що є ознакою зрілого професійного самовизначення.

Показник зовнішніх позитивних мотивів демонструє помірне зростання з 26 % до 30 %, що свідчить про збереження значущості таких факторів, як престиж професії, матеріальне забезпечення та соціальне визнання, однак без їх домінування у структурі мотивації. Така динаміка є закономірною, оскільки зовнішні стимули залишаються важливими, але їх роль стає допоміжною, а не визначальною. Це вказує на формування більш збалансованої мотиваційної системи, у якій поєднуються внутрішні та зовнішні фактори.

Особливої уваги заслуговує зниження показника зовнішніх негативних мотивів з 12 % до 6 %, що свідчить про зменшення впливу таких факторів, як тиск з боку оточення, страх невдачі або прагнення уникнути негативних наслідків. Дана динаміка відображає зростання автономності особистості, підвищення рівня впевненості у власному виборі та зниження залежності від

зовнішніх оцінок. У межах програми значна увага приділялася роботі з внутрішніми бар'єрами, формуванню адекватної самооцінки та розвитку навичок самопідтримки, що сприяло зменшенню ролі деструктивних мотивів.

У контрольній групі зміни мають незначний характер: внутрішні індивідуально значущі мотиви зростають з 41 % до 44 %, внутрішні соціальні – з 37 % до 40 %, тоді як зовнішні негативні практично не змінюються (13 % → 12 %). Така динаміка свідчить про відсутність системних змін у структурі професійної мотивації без цілеспрямованого впливу та підтверджує, що спонтанний розвиток не забезпечує суттєвого підвищення рівня усвідомленості професійного вибору (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Динаміка мотивів вибору професії (за Р. В. Овчаровою)

Тип мотивів	ЕГ до	ЕГ після	КГ до	КГ після
Внутрішні індивідуальні	42	60	41	44
Внутрішні соціальні	38	55	37	40
Зовнішні позитивні	26	30	27	28
Зовнішні негативні	12	6	13	12

Важливо зазначити, що зміни у структурі мотивів вибору професії тісно пов'язані з трансформаціями інших компонентів «Я-концепції». Зростання внутрішніх мотивів корелює з підвищенням саморегуляції, мотивації досягнення успіху та розвитком гностичної спрямованості, що вказує на інтеграцію когнітивного, мотиваційного та емоційного компонентів особистості. Зменшення зовнішніх негативних мотивів узгоджується зі зниженням залежності від соціального тиску та підвищенням рівня внутрішньої автономії.

Отже, результати дослідження мотивів вибору професії підтверджують, що впроваджена програма психологічного супроводу сприяє формуванню зрілої, внутрішньо узгодженої системи професійної мотивації, яка ґрунтується на особистісних цінностях, інтересах та усвідомлених життєвих цілях. Встановлено, що трансформація «Я-концепції» виступає ключовим чинником підвищення рівня професійного самовизначення, забезпечуючи готовність

особистості до свідомого вибору професійного шляху, відповідального ставлення до власного розвитку та ефективної самореалізації у майбутній діяльності.

Отже, загалом, результати оцінки ефективності впровадження програми оптимізації трансформації «Я-концепції» особистості засвідчують її високу результативність, що підтверджується вираженою позитивною динамікою показників в експериментальній групі порівняно з контрольною. Встановлено зростання саморегуляції (з 34 % до 52 %), орієнтації на досягнення (з 38 % до 56 %), мотивації успіху (високий рівень – з 18 % до 42 %), а також внутрішніх мотивів професійного вибору (до 60 %), що свідчить про посилення внутрішньої детермінації поведінки та усвідомленості життєвих цілей. Одночасно зафіксовано підвищення альтруїстичної та комунікативної спрямованості (до 54–56 %) при зниженні зовнішніх негативних мотивів (до 6 %), що відображає розвиток соціальної зрілості та автономності особистості. У контрольній групі зміни мають несуттєвий характер і не перевищують 2–5 %, що підтверджує відсутність спонтанної трансформації без цілеспрямованого впливу. Отримані результати дозволяють зробити висновок, що реалізована програма забезпечує комплексну оптимізацію ціннісно-мотиваційного, емоційно-регулятивного та поведінкового компонентів «Я-концепції», сприяючи формуванню внутрішньо узгодженої, автономної та соціально зрілої особистості.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі розроблено, теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано програму психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості студентської молоді, яка спрямована на гармонізацію внутрішнього образу «Я», підвищення рівня самоприйняття, формування адекватної самооцінки, розвиток рефлексивних здібностей та оптимізацію мотиваційно-ціннісної сфери. Програма побудована на інтеграції когнітивно-поведінкового, гуманістичного та особистісно-орієнтованого підходів, що забезпечує

комплексний вплив на ключові структурні компоненти особистості та сприяє їх узгодженому функціонуванню в умовах соціального середовища. Зміст програми структуровано відповідно до трирівневої моделі, що включає мотиваційно-смисловий, когнітивно-рефлексивний та емоційно-регулятивний рівні, кожен з яких реалізує специфічні функції у процесі трансформації «Я-концепції».

Описано організаційно-методичні засади реалізації програми, зокрема її модульну побудову, що забезпечує поетапність і логічну послідовність психокорекційного впливу. Визначено чотири взаємопов'язані змістові модулі, спрямовані на усвідомлення структури «Я», формування позитивного самоставлення, розвиток саморегуляції та інтеграцію особистості у систему соціальних взаємодій. Показано, що реалізація програми здійснюється у форматі тренінгових занять тривалістю 90-120 хвилин із загальною кількістю 10-12 зустрічей, що забезпечує достатній рівень інтенсивності та глибини психокорекційного впливу. Зазначено, що використання інтерактивних методів, таких як групові дискусії, рольові ігри, вправи на самопізнання, когнітивно-поведінкові техніки та елементи арт-терапії, сприяє активізації внутрішніх ресурсів особистості та формуванню стійких змін.

Показано результати впровадження програми у вибірці студентської молоді чисельністю 50 осіб, поділеній на експериментальну (n = 25) та контрольну (n = 25) групи, що дозволяє здійснити порівняльний аналіз ефективності психокорекційного впливу. Встановлено, що в експериментальній групі відбуваються статистично значущі зміни за всіма досліджуваними показниками, що відображає системний характер трансформації «Я-концепції». Зокрема, у ціннісній сфері зафіксовано зростання показників саморегуляції з 34 % до 52 %, досягнення – з 38 % до 56 %, прихильності – з 36 % до 48 %, що свідчить про посилення внутрішньої автономії, орієнтації на особистісний розвиток та значущість міжособистісних взаємин. Одночасно відзначено зниження значущості цінностей влади з 12 % до 8 % та гедонізму з 14 % до 10 %, що вказує на переорієнтацію з зовнішніх і ситуативних стимулів на

внутрішньо детерміновані цінності. У контрольній групі зміни є незначними та коливаються у межах 1–3 %, що підтверджує відсутність суттєвих трансформацій без цілеспрямованого впливу.

У мотиваційній сфері показано суттєве зростання частки осіб із високим рівнем мотивації досягнення успіху з 18 % до 42 %, а також зниження низького рівня з 10 % до 4 %, що свідчить про підвищення рівня цілеспрямованості, відповідальності та готовності до активної діяльності. Частка середнього рівня зменшується з 40 % до 30 %, що відображає перехід до більш високого рівня мотиваційної зрілості. У контрольній групі зміни не перевищують 3-5 %, що не має суттєвого психологічного значення.

У сфері емоційної спрямованості виявлено зростання альтруїстичної спрямованості з 36 % до 54 %, комунікативної – з 38 % до 56 %, гностичної – з 32 % до 48 %, що свідчить про розвиток емпатійності, соціальної активності та пізнавальної орієнтації. Водночас відзначено зниження гедоністичної спрямованості з 18 % до 12 % та орієнтації на накопичення з 10 % до 6 %, що вказує на зменшення ролі матеріальних і ситуативних факторів у структурі особистісної мотивації. У контрольній групі показники залишаються практично незмінними, що підтверджує стабільність емоційної сфери без цілеспрямованого впливу.

У структурі мотивів вибору професії зафіксовано зростання внутрішніх індивідуально значущих мотивів з 42 % до 60 % та внутрішніх соціально значущих мотивів з 38 % до 55 %, що свідчить про підвищення рівня усвідомленості професійного самовизначення та орієнтації на самореалізацію. Зовнішні негативні мотиви знижуються з 12 % до 6 %, що вказує на зменшення залежності від зовнішнього тиску та формування автономної професійної позиції. У контрольній групі зміни є незначними та не перевищують 2-4 %.

Показано, що отримані результати узгоджуються з даними кореляційного та регресійного аналізу, які підтверджують взаємозв’язок між ціннісними орієнтаціями, мотивацією та емоційною спрямованістю. Зокрема, встановлено, що зростання саморегуляції та цінності досягнення сприяє підвищенню

мотивації успіху, тоді як розвиток альтруїстичної спрямованості пов’язаний із посиленням внутрішніх соціально значущих мотивів. Таким чином, відбувається узгодження різних компонентів «Я-концепції», що забезпечує її цілісність і стійкість.

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що розроблена програма психологічного супроводу забезпечує комплексну трансформацію «Я-концепції» особистості, яка проявляється у підвищенні рівня саморегуляції, розвитку внутрішньої мотивації, формуванні позитивного самоставлення та оптимізації емоційної сфери. Встановлено, що найбільш виражені зміни відбуваються у площині внутрішньої детермінації поведінки, що забезпечує підвищення рівня особистісної зрілості, автономності та ефективності соціального функціонування. Отримані результати підтверджують доцільність використання комплексного психокорекційного підходу у роботі зі студентською молоддю та визначають перспективи подальшого впровадження подібних програм у практику психологічного супроводу особистісного розвитку.

ВИСНОВОК

На основі теоретичного аналізу наукових джерел та проведеного емпіричного дослідження можна дійти наступних висновків.

У процесі теоретичного осмислення проблематики встановлено, що «Я-концепція» особистості виступає складним інтегративним утворенням, яке об’єднує у собі систему уявлень людини про себе, її емоційне ставлення до власної особистості та особливості поведінкової саморегуляції. Виявлено, що вона виконує не лише відображувальну, але й регулятивну функцію, забезпечуючи цілісність особистості, стабільність її психічного функціонування та здатність до адаптації у змінних соціальних умовах. З’ясовано, що формування «Я-концепції» здійснюється у процесі соціалізації та професійного розвитку, що супроводжується постійним уточненням, переосмисленням і трансформацією уявлень про себе під впливом нових життєвих і професійних вимог.

Доведено, що професійне становлення виступає одним із ключових чинників трансформації «Я-концепції», оскільки саме в цей період відбувається інтеграція нових соціальних ролей, формування професійної ідентичності, переоцінка власних можливостей і ресурсів, а також уточнення життєвих цілей і ціннісних орієнтацій. Встановлено, що гармонійний розвиток «Я-концепції» забезпечується узгодженістю її когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів, тоді як їх дисбаланс може зумовлювати внутрішні суперечності та ускладнювати процес особистісного й професійного розвитку.

Теоретичний аналіз дозволив визначити провідні психологічні детермінанти трансформації «Я-концепції», серед яких особливе значення мають рівень самосвідомості, рефлексивність, емоційна зрілість, система ціннісних орієнтацій і мотиваційна сфера. Водночас підкреслено роль зовнішніх чинників, таких як соціальне середовище, освітній простір і культурні норми, що задають контекст розвитку особистості та визначають напрям її трансформацій. Виявлено, що саме взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів забезпечує динамічний характер змін у структурі «Я-концепції».

У результаті емпіричного дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної та емоційної сфер студентської молоді встановлено, що для досліджуваної вибірки характерним є поєднання прагнення до стабільності, орієнтації на досягнення та сформованості внутрішньої автономії. Виявлено домінування цінностей, пов’язаних із безпекою, саморегуляцією та досягненням, що свідчить про прагнення до впорядкованості життєвого простору, усвідомленого контролю над власною поведінкою та реалізації особистісного потенціалу. Менш вираженими постають орієнтації, пов’язані з домінуванням і отриманням задоволення, що вказує на зниження ролі зовнішніх і ситуативних стимулів у системі життєвих пріоритетів.

Дослідження мотиваційної сфери дозволило встановити переважання адаптивного типу мотивації досягнення успіху, який характеризується поєднанням прагнення до результативної діяльності з психологічною врівноваженістю та відсутністю надмірної напруженості. Виявлено, що більшість студентів орієнтована на постановку цілей і їх досягнення, водночас зберігаючи здатність до гнучкого реагування на змінні умови. Така структура мотивації свідчить про сформованість внутрішніх ресурсів, необхідних для ефективного професійного становлення.

Аналіз емоційної спрямованості дозволив встановити домінування соціально орієнтованих та діяльнісних форм емоційної активності, що проявляється у прагненні до взаємодії, допомоги іншим та отримання задоволення від продуктивної діяльності. Виявлено також виражену потребу у пізнанні, що відображає орієнтацію на інтелектуальний розвиток і самовдосконалення. Водночас менш значущими виявляються орієнтації, пов’язані з отриманням миттєвого задоволення та накопиченням матеріальних благ, що свідчить про пріоритет внутрішніх цінностей над зовнішніми стимулами.

Дослідження мотивів вибору професії дозволило встановити переважання внутрішньо детермінованих мотивів, пов’язаних із самореалізацією, відповідністю професії власним здібностям і прагненням приносити користь

суспільству. Виявлено відносно низький рівень залежності від зовнішніх факторів, що свідчить про достатній рівень автономності у процесі професійного самовизначення. Таким чином, професійний вибір студентської молоді характеризується усвідомленістю та внутрішньою узгодженістю.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність тісних взаємозв'язків між ціннісними орієнтаціями, мотиваційною сферою та емоційною спрямованістю особистості. Виявлено, що розвиток саморегуляції та орієнтації на досягнення пов'язаний із підвищенням мотивації успіху та внутрішніх мотивів професійного вибору, тоді як соціально спрямовані емоційні орієнтації узгоджуються з прагненням до соціально корисної діяльності. Встановлено також, що зростання особистісної зрілості супроводжується зниженням залежності від зовнішнього тиску та негативних мотиваційних чинників.

Результати регресійного аналізу дозволили визначити ключові психологічні предиктори професійного становлення, серед яких провідне місце займають орієнтація на досягнення, рівень саморегуляції та особливості емоційної спрямованості. Встановлено, що саме ці фактори визначають рівень сформованості мотивації досягнення успіху та характер професійного самовизначення, що підтверджує їх системоутворюючу роль у структурі «Я-концепції».

Розроблено програму психологічного супроводу розвитку «Я-концепції» особистості, яка ґрунтується на інтеграції сучасних наукових підходів і спрямована на гармонізацію внутрішнього образу «Я», розвиток самосвідомості, формування позитивного самоставлення та оптимізацію мотиваційно-ціннісної сфери. Програма характеризується структурованістю, поетапністю та комплексністю впливу, що забезпечує її ефективність у роботі зі студентською молоддю.

У результаті впровадження програми встановлено виражені позитивні зміни у структурі «Я-концепції», які проявляються у посиленні внутрішньої мотивації, розвитку саморегуляції, підвищенні рівня самоприйняття та

оптимізації емоційної сфери. Виявлено, що особистість стає більш автономною, цілеспрямованою та соціально зрілою, що забезпечує ефективність її функціонування у професійному та соціальному середовищі. Зміни мають системний характер і охоплюють усі ключові компоненти «Я-концепції», що свідчить про досягнення цілісного ефекту психокорекційного впливу.

Отже, результати дослідження підтверджують, що трансформація «Я-концепції» виступає важливим чинником професійного становлення особистості, а її цілеспрямований розвиток у межах психологічного супроводу сприяє підвищенню рівня особистісної зрілості, усвідомленості життєвих цілей і ефективності самореалізації.

Перспективами подальших розвідок є поглиблене вивчення довготривалих ефектів трансформації «Я-концепції» та розробка диференційованих програм психологічного супроводу для різних категорій молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєксєєнко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах. *Український соціум*. К., 2008. С. 63-67.

2. Амджадін Л. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві: гендерний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2007. №3. С. 60-75.

3. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2014. Вип.43.

4. Бевз Г. Подружня взаємодія як механізм перегляду позицій замісного батьківства. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка*. Т. XIII, ч. 7. К., 2011. С. 15–22.

5. Бондаренко Н. Б. Групи самодопомоги як додатковий ресурс соціальнопсихологічної підтримки осіб з проблемами психічного здоров'я. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 1. Вип. 44. С. 58–62.

6. Бондарець Б. Б. Соціокультурні фактори формування ціннісних орієнтацій молоді. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили.. Сер. : Соціологія*. 2013. Т. 211, Вип. 199. С. 92–96.

7. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини. *Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах*. Київ: АЛД, 1998. С. 20-32.

8. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ:МАУП, 2001. 96 с.

9. Боулбі Дж. Прихильність і втрата / пер. з англ. Київ. «Астрель», 2004. 344 с.

10. Борщ К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*. 2012. Т. 201, № 189. С. 81-84.

11. Брага Є. О. Уявлення про батьківство: аналіз поняття та дослідження. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*. 2013. Т. 18, Вип. 22(1). С. 45-52. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2013_18_22%281%29__8

12. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). *Практ. психологія та соц. Робота.* 2002. № 5. С. 36-49.

13. Бреслав Г. М. Емоційні особливості формування особистості в дитинстві: Норма і відхилення. Київ. *Педагогіка*. 2017. 144 с.

14. Васютинський В.О. Психологічні ознаки успадкування стилю життя в групах із різним матеріальним статусом. *Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми практичної психології», (Херсон, 26-27 квіт. 2012 р.).* Херсон, 2012. С. 81-83.

15. Ващенко І.В. Особливості сімейних взаємин у сучасних подружніх парах. *Наука і освіта*. 2005. № 3-4. С. 13-17.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. В. Бусел. Київ. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1140 с.

17. Власова О.І. Психологічні властивості матері як чинник формування якості прихильності дитини. *Вісник Національного ун-ту оборони України*. 2015. №.2. С. 27–32.

18. Войцях Т.В. Інноваційні методики діагностичної роботи з сім'єю: спецкурс. Черкаси: ОІПОПП. 2012. 68 с.

19. Ганкевич О.В. Вплив дозвілля на задоволеність подружнім життям. *«Наука і освіта»*. 2014. № 14. С. 89-93.

20. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книгаБогдан, 2004. 144 с.

21. Грицук О. В. Психосемантичні дослідження структур з значень у індивідуальній свідомості. О. В. Грицук, А. Сударікова. Інститут іноземних мов ДВНЗ м. Горлівка. 2013. 8 с.

22. Дані для паліативної допомоги: міжнародний досвід, українська практика. Стандарти, індикатори, оцінки. Український центр суспільних даних. Відродження. 2018. 60 с.

23. Діалектика вищої освіти: трансформація від декларації до реалізації. Харків. Еспада. 2019. 304 с.

24. Дутчак О. Ґендерна нерівність та режим жорсткої економії в Україні посткризового періоду. Спільне. 2018. URL : https://commons.com.ua/uk/genderna-nerivnist-ta-rezhimzhorstkoyi-ekonomiyi/ (дата звернення: 11.02.2026).

25. Захаров А. І. Як допомогти нашим дітям позбутися страху. Харків.2017. 248 с.

26. Зацепін В.І. Сім'я. Соціально-психологічні і етичні проблеми: Довідник. Київ, 1990. 225 с.

27. Ігнатенко О.В. Проблема ціннісних змістів репродуктивної установки у студентської молоді. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2010. Вип. 10. С. 281–289.

28. Казачук О.С. Гендерні особливості професійно-психологічного відбору кандидатів у судді: аналіз психологічних якостей чоловіків та жінок. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. Випуск 3 (64). 2024. С. 20-24. https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.3.3

29. Кириченко Т. С. Одностатеві шлюби – міф чи реальність? *Право і Безпека*. Харків: Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. 2012. С. 207-210.

30. Кілейникова А.С. Вплив особистісного конфлікту батьків на формування емоційної незрілості дитини. С. 199-203. URL: http://www.scinotes.mgu.od.ua/archive/v32/49.pdf

31. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. Київ: Главник. 2006. 127 с.

32. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. Одеса. 2008. № 4–5. С. 28–33.

33. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ,1998. 255 с.

34. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ: Ніка-центр. 2011. 296 с.

35. Кочарян О.С., Півень М.А. Емоційна зрілість особистості: дослідження феномену. *Збірник наукових праць. Психологічні науки*. 2012. Вип. 9. С. 140–144.

36. Кравець В.П. Теорія та практика дошлюбної підготовки молоді. В. П. Кравець. Київ. Київська правда, 2010. 56 с.

37. Крупник І.Р. Батьківська модель родини в аспекті її впливу на формування уявлень про майбутнє сімейне життя. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації».* 2013. № 3. С. 212-214.

38. Ляховець Л. О. Уявлення представників покоління Z про шлюбного партнера. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання: матер. Міжн. наук. конференції (29 листопада 2019 року, м. Чернігів). за наук. ред. О. Ю. Дроздова, І. І. Шлімакової.* Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 2020. С. 210-215.

39. Ляшенко Н.О. Подружні ролі в молодіжній сім'ї. *Український соціум.* 2007. С. 16-23.

40. Ляшенко Н. О. Сучасні альтернативні форми шлюбу URL : http://web.kpi.kharkov.ua (дата звернення: 11.02.2026).

41. Мазур Ю. В., Палій С. А. Сутність і роль вищої освіти у розвитку національної економіки. *Ефективна економіка*. 2022. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10050 (дата звернення: 11.02.2026).

42. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: В 2 Т. Київ: Форум. 2002. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. 319 с.

43. Мартінек С. Український асоціативний словник : у 2 т. С. Мартінек. м. Львів. 2008. Т.1. 344 с. Т.2. 468 с.

44. Москалець В.П. Психологія особистості. Підручник. Івано-Франківськ, 2020. 450 с.

45. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія». Рівне, 2002. 20 с.

46. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Ф Психологія молодої сім'ї : монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2018. 235 с.

47. Нестерцова-Собакарь О.В. Правове становище жінки на українських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.: монографія. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2016. 233 с.

48. Овсянецька Л.П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології. Том 1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Київ. Інститут психології Г.С. Костюка АПН України*. 2017. Ч. 2. С. 105−110.

49. Пірен М., Цілюрик О. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону*. 2011. № 4. С. 213.

50. Поліщук В.М. Психологія сім'ї: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 239 с.

51. Помиткіна Л.В. Психодинамічна неконгруентність особистості: діагностика, корекція та консультування: Монографія. Київ: Книжкове видавництво НАУ. 2007. 180 с.

52. Помиткіна Л.В. Психологічні засоби корекції внутрішньо особистісних дисгармоній старшокласників. *Вісник Черкаського університету*. Випуск 45. Черкаси. 2003. С.66-70.

53. Помиткіна Л. В. Психологічні особливості прийняття студентами стратегічного життєвого рішення щодо вибору супутника життя. *Науковопрактичний журнал Південного наукового центру НАПН України «Наука і освіта. Педагогіка і психологія»*, № 9/CVX, 2012. С. 174-178.

54. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: Монографія. К., 2013.

55. Потапчук Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд.. психол. наук: спец. 19.00.09. «Вікова та педагогічна психологія». Київ. 2021.20 с.

56. Психологія розвитку та формування особистості дитини. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека / уклад.: Т.І. Неудачина ; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків : ХНПУ, 2018. 76 с.

57. Психологія сім’ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчальнонаочний підручник /за заг. ред. О.М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра. Київ, 2020. 266 с.

58. Психологія сім’ї: методичні вказівки для проведення самостійної та індивідуальної роботи навчальної дисципліни. Миколаїв, 2020. 79 с.

59. Психологія сім’ї: підручник. за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга. 2021. 248 с.

60. Радчук В.М. Шлюб у предметному просторі психологічного дослідження. В.М.Радчук. *Психологія та соціальна робота.* 2012. № 8. С. 1-5.

61. Раєвська Я. М. Особливості емоційної сфери підлітків з дистантних сімей. Дис. канд. психол. наук. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Київ. 2012. 250 с.

62. Раєвська Я. М. Особливості сімейної соціалізації в різних типах неблагополучних сімей. *Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціальнопедагогічна. Кам’янець-Подільський*, 2016. Вип. 27. С. 175-184.

63. Раєвська Я. М. Професійна готовність фахівців соціальної сфери до між професійної взаємодії. *Молодий вчений* 1. 77. 2020. С. 48-52.

64. Раєвська Я., Солякова О. Розвиток емоційної компетентності особистості: теоретичний дискурс. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2021. 3. 52. С. 127-132.

65. Раєвська Я. М. Теорія і практика професійного становлення фахівців соціальної сфери до міжпрофесійної взаємодії: монографія. Кам’янець-Подільський: вид. Панькова АС. 2020. 348 с.

66. Раєвська Я. М. Феномен дистантної сім’ї та її вплив на особистість підлітка. *Збірник наукових праць КНПУ імені Івана Огієнка Інституту психології Г.С. Костюка НАПН України*. Київ. 2011. Випуск 5 ч. 6. С. 20-25.

67. Самотаєва Е.О. Уявлення молоді про сімейне життя в ракурсі проблеми підготовки до шлюбу. *Гуманітарний вісник*. 2012. № 25. С. 449-453.

68. Сова М.О. Психологія сім'ї: навчальний посібник. Київ, 2014. 212 с.

69. Соціалізація особистості : навч-метод. посіб. до семінарських занять і самост. роботи для студ. спец. „Соціальна робота" / Н. П. Краснова, Л. П. Харченко, В. М. Пігіда ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка". Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2010. 178 с.

70. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В. 2015. 136 с.

71. Сучасна молодь у соціально-психологічному вимірі: здобутки чернігівських психологів: монографія. За наук. ред. А. Г. Скок, О. Ю. Дроздова, Т. В. Данильченко. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 376 с.

72. Терехова Д.І. Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записки. Випуск XXVI. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*. Кіровоград. 2000. С. 236-246.

73. Терещенко Л.А., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, Том 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Випуск 33*. 2019. С. 214 – 234.

74. Титаренко І. Освітологічний контекст поняття «Соціально-культурні чинники» ISSN Online: 2312-5829. *Освітологічний дискурс*, 2017, № 1-2 (16-17).

75. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї. навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк. 2015. 364 с.

76. Федорова М. А. Особливості емоційного розвитку сучасних дітей в аспекті становлення міжособистісних взаємин. Науковий вісник Ужгородсь кого національного університету: серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2020 Вип. 1 (46). С. 133 137. URL: http://eprints.zu.edu.ua/31799/1/5.PDF

77. Феленюк А. Вплив батьківської сім'ї на формування ціннісних орієнтацій підлітків / наук. кер. О. Главацька. *Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-*

практичної конференції (13-14 травня 2021 р.). Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. С. 166-169.

78. Фурманов І.А. Дитяча агресивність: психодіагностика і корекція Київ. 2016. 192 с.

79. Шапошникова І. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. *Соціальні виміри суспільства*. 2013. № 5. С. 716–725.

80. Шопша О., Олійник А. Здоровий спосіб життя підлітків як психологічна проблема. *Розвиток та становлення особистості в умовах трансформаційних процесів* : зб. наук. праць за матер. міжрегіон. науково-практичної онлайнконференції студентів, аспірантів та молодих учених (Київ-ХмельницькийПолтава-Чернівці, 16 березня 2023 року / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький : 2023. Том 2. С. 33-36.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Діагностика ціннісної сфери особистості методика «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської)

Визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями, кожному з яких відповідає деяка мотиваційна мета. Ці типи задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її конкретні дії.

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу:

7 - винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві);

6 - дуже важлива;

5 - досить важлива;

4 - важлива;

3 - не дуже важлива;

2 - мало важлива;

1 - не важлива;

0 - абсолютно байдужа;

-1 - це протилежно принципам, яких Ви дотримуєтесь.

1. Рівність (однакові можливості для всіх)
2. Згода з самим собою (мир всередині себе)
3. Соціальна влада (панування над іншими людьми)
4. Насолода (задоволення всіх бажань)
6. Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)
7. Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)
8. Соціальний порядок (стабільність суспільства)
9. Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)
10. Осмисленість існування (наявність мети в житті)
11. Ввічливість (ввічливість, вихованість)
12. Багатство (власність, майно, гроші)
13. Національна безпека (захищеність держави від ворогів)
14. Самоповага (віра у власну значимість)
15. Почуття подяки (прагнення віддавати борги)
16. Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)
17. Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)
18. Традиції (збереження звичаїв)
19. Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)
20. Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)
21. Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)
22. Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)
23. Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)
24. Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)

25. Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)
26. Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)
27. Влада (право керувати, командувати людьми)
28. Вірна дружба (близькі, надійні друзі)
29. Естетична насолода (краса природи, світу)
30. Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)
31. Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)
32. Помірність (уникнення крайнощів)
33. Відданість (вірність друзям, групі)
34. Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)
35. Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від моїх)
36. Смирення (скромність, шанобливість)
37. Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)
38. Захист навколишнього середовища (охорона природи)
39. Впливовість (вплив на людей і події)
40. Повага старших (повага до віку)
41. Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)
42. Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)
43. Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)
44. Прийняття життя таким, яким воно є (пристосування до життєвих обставин)
45. Чесність (непідробленість, щирість)
46. Репутація (збереження свого обличчя)
47. Послух (обов'язковість, старанність)
48. Інтелект (логічність, вміння думати)
49. Доброзичливість (робота на благо інших)
50. Життєрадісність (здатність радіти життю)
51. Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)
52. Відповідальність (надійність)
53. Допитливість (інтерес до всього)
54. Поблажливість (готовність прощати)
55. Успіх (досягнення цілей)
56. Охайність (акуратність)
57. Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)
58. Релігійність (віра в Бога)

Обробка та інтерпретація результатів

Значення змінних 1-10 обчислюються як середні значення.

1. **Саморегуляція**: осмисленість існування (10), мудрість (26), самостійність (31), цілеспрямованість (34), самостійна постановка цілей (41), відповідальність (52), успіх (55).

2. Стимулювання: свобода (5), творчість (16), різноманітне життя (25), широта поглядів (35), відвага (37), життєрадісність (50), допитливість (53).

3. Гедонізм: насолода життям (4), турбота про себе (7), охайність (56), задоволення (57).

4. Досягнення: насиченість життя (9), самоповага (14), здоров'я (42), компетентність (43), репутація (46), інтелект (48).
5. Влада: соціальна влада (3), багатство (12), соціальне визнання (23), влада (27), впливовість (39).
6. Безпека: рівність (1), соціальний порядок (8), національна безпека (13), мир на Землі (17), традиції (18), безпека сім'ї (22), соціальна справедливість (30).
7. Конформність: ввічливість (11), самодисципліна (20), помірність (32), смиренність (36), повага старших (40), прийняття життя, яким воно є (44), чесність (45), слухняність (47).
8. Традиції: духовність (6), почуття подяки (15), єднання з природою (24), захист навколишнього середовища (38), доброзичливість (49), благочестя (51), релігійність (58).
9. Прихильність: справжня любов (19), вірна дружба (28), естетична насолода (29), відданість (33), поблажливість (54).
10. Самоорієнтація: згода з самим собою (2), недоторканність внутрішнього світу (21).

№ п/п	Цінності	Сумарний бал	Середнє значення
1.	Саморегуляція		
2.	Стимулювання		
3.	Гедонізм		
4.	Досягнення		
5.	Влада		
6.	Безпека		
7.	Конформність		
8.	Традиції		
9.	Прихильність		
10.	Самоорієнтація		

САМОРЕГУЛЯЦІЯ (самостійність). Мотиваційна мета - незалежні, автономні думки і дії, керівництво власними поглядами. Цінності: свідомість існування, мудрість, самостійність, цілеспрямованість, самостійна постановка цілей, відповідальність, успіх.
СТИМУЛЮВАННЯ (повнота життєвих відчуттів). Мотиваційна мета - новизна і змагання в житті. Цінності: свобода, творчість, різноманітне життя, широта поглядів, відвага, життєрадісність, допитливість.
ГЕДОНІЗМ. Мотиваційна мета - задоволення, чуттєва насолода, насолода життям. Цінності: насолода життям, турбота про себе, охайність, задоволення.
ДОСЯГНЕННЯ. Мотиваційна мета - досягнення особистого успіху за допомогою прояву компетентності, отримання соціального схвалення. Цінності: насиченість життя, самоповага, здоров'я, компетентність, репутація, інтелект.
ВЛАДА. Мотиваційна мета - досягнення соціального статусу, престижу і панування над людьми. Цінності: соціальна влада, багатство, соціальне визнання, влада, впливовість.

БЕЗПЕКА. Мотиваційна мета - стабільність, безпека і гармонія суспільства, сім'ї та самого індивіда. Цінності: рівність, соціальний порядок, національна безпека, мир на Землі, традиції, безпека сім'ї, соціальна справедливість.

КОНФОРМНІСТЬ. Мотиваційна мета - обмеження дій і спонукань, що заподіюють шкоду іншим і порушують соціальні очікування і норми. Цінності: ввічливість, самодисципліна, помірність, смирення, повага старших, прийняття життя, яким воно є, чесність, слухняність.

ТРАДИЦІЯ. Мотиваційна мета - повага і підтримка звичаїв, прийняття і визнання ідей, існуючих в певній культурі, релігії. Цінності: духовність, почуття вдячності, єднання з природою, захист навколишнього середовища, доброзичливість, благочестя, релігійність.

ПРИХИЛЬНІСТЬ (ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ). Мотиваційна мета - підтримка і підвищення благополуччя людей, з якими людина перебуває у постійному контакті, підтримує близькі стосунки. Цінності: справжня любов, вірна дружба, естетична насолоду, відданість, поблажливість.

УНІВЕРСАЛІЗМ (САМООРІЄНТАЦІЯ). Мотиваційна мета - розуміння, терпимість і підтримка благополуччя всіх людей, природи та власного «Я». Цінності: згода з самим собою, недоторканність внутрішнього світу.

Додаток Б.

Опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху

Інструкція: вам пропонується низка тверджень. За згодою із твердженням поруч із його цифровим позначенням ставте на бланку для відповіді знак «+» («так»), за незгоди — знак «-» («ні»).

Стимульний матеріал

1. Коли є вибір між двома варіантами, краще зробити швидше, ніж відкласти на деякий час.
2. Я легко дратуюсь, коли помічаю, що не можу на 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним із останніх.
5. Коли два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижчі за середні.
7. По відношенню до себе я строгіший, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то потім суворо засуджую себе, тому що знаю, що в ньому я досяг би успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку.
11. Ретельність – це не основна моя риса.
12. Мої досягнення у праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Заслужений стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене слухняною людиною.
16. Інші люди роблять мої рішення більш жорсткими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Завжди помітно, коли я працюю без натхнення.
19. Коли виконую роботу, я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що маю зробити зараз.
21. Потрібно покладатися лише на себе.
22. У житті мало речей, важливіших за гроші.
23. Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. Наприкінці відпустки я радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я схильний до роботи, я роблю її краще та більш кваліфіковано, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть працювати.
28. Коли я не маю справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога швидше.
31. Мої друзі іноді вважають мене лінивим.
32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.

33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не вдається, я інтерпретую.
36. Я завжди звертаю мало уваги свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає більші результати, ніж робота інших.
38. Багато чого, за що я берусь, я не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне влади і становища.
41. Я схильний думати, що стою на правильному шляху, я можу піти і на крайні заходи, щоб довести свою правоту.

Обробка результатів

По 1 балу проставляється за відповідь "так" за наступними пунктами опитувальника: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41; "ні": 6, 12, 18, 20, 24, 31, 34, 36, 38 і 39. Відповіді за пунктами 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються.

Обробка результатів та інтерпретація

- від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху;
- від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації;
- від 17 до 20 балів: помірковано високий рівень мотивації;
- понад 21 бал: надто високий рівень мотивації до успіху.

Додаток В.

Методика визначення емоційної спрямованості особистості

Інструкція до тесту: Прочитайте наведені нижче твердження та оберіть один з варіантів відповіді “безумовно, так“; “мабуть, так“; “мабуть, ні“; “безумовно, ні“. Обравши відповідь заповніть матрицю банку.

Тестовий матеріал:

1. Я часто турбуюсь за близьких друзів.
2. Відчуваю потребу ділитися з іншими людьми своїми думками і переживаннями.
3. Мені дуже приємно, коли всі звертають на мене увагу.
4. Для мене завжди важливо досягти успіху в роботі.
5. Я люблю гострі відчуття.
6. Я охоче відвідав би яке-небудь нове, невідоме місце.
7. Я відчуваю велику радість, самостійно вирішивши важку проблему.
8. Люблю солодке і красиве відчуття, яке виникає під впливом віршів і музики.
9. Надаю перевагу простим утіхам (смачно поїсти, солодко поспати).
10. Люблю займатися колекціонуванням.
11. Хочу приносити людям радість і щастя.
12. Для мене важливим є схвалення оточуючих.
13. Приємно відчувати перевагу над суперником.
14. Я захоплююсь будь-якою роботою, яку виконую.
15. Охоче йду на ризик.
16. Інколи мені здається, що повинно щось статися незвичайне.
17. Люблю розбиратися в причинах подій, явищ.
18. Я можу прийти в захоплення від красоти природи.
19. Люблю стан спокою і свободи від обов’язків.
20. Радію, коли поповнюю свою колекцію.
21. Я завжди шкодую невдах.
22. Я не зміг би обійтись без друзів.
23. Я можу піти на будь-що, лиш би завоювати визнання оточуючих.
24. Приємно почувати, що день пройшов недарма.
25. Я людина рішуча.
26. Я люблю все таємниче і незвичне.
27. Прагну приводити свої знання в систему.
28. Твори мистецтва можуть зворушити мене до сліз.
29. Люблю приємно, бездумно проводити час.
30. Люблю щось купляти.
31. Радію, коли хто-небудь досягає успіху.
32. Серед моїх рідних і знайомих є люди, від яких я у захваті.
33. Я самолюбивий.
34. Я почуваю радісне збудження і душевне підняття, коли робота йде добре.
35. Я люблю долати небезпеки.
36. Іноді мене кличе далечінь.
37. Я люблю читати про наукові відкриття, пошуки і знахідки.

38. Я відчуваю насолоду, слухаючи улюблену музику.
39. Я схильний до лінощів.
40. Я люблю розглядати свою колекцію.
41. Я прагну допомагати людям.
42. Я почуваю велику вдячність до людей, які роблять мені приємне.
43. Мені хочеться якомога швидше взяти реванш при невдачах.
44. Мій настрій піднімається від усвідомлення того, що робота виконана сумлінно.
45. Азарт, спортивна злість покращують результати моєї діяльності.
46. Я люблю мріяти.
47. Найбільш приємне відчуття - радість відкриття істини, почуття близькості рішення.
48. Я відчуваю почуття піднесення при зустрічі з прекрасним.
49. Мені хотілось би жити безтурботно і спокійно.
50. Я неохоче розлучаюсь із своїми речами.

Матриця бланку відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X

Ключ

Відповіді оцінюються за шкалою: “безумовно, так“ - 2 бали; “мабуть, так“ – 1 бал; “мабуть, ні“ - 0 балів; “безумовно, ні“ - мінус 2 бали.

Обробка результатів. Підрахуйте бали за видами направленості, визначивши свою педагогічну направленість.

I. Альтруїстична спрямованість.	1, 11, 21, 31, 41
II. Комунікативна спрямованість.	2, 12, 22, 32, 42
III. Спрямованість на самоутвердження.	3, 13, 23, 33, 43
IV. Практична спрямованість.	4, 14, 24, 34, 44
V. Задоволення від подолання небезпеки.	5, 15, 25, 35, 45
VI. Романтична спрямованість.	6, 16, 26, 36, 46
VII. Гностична спрямованість.	7, 17, 27, 37, 47
VIII. Естетична спрямованість.	8, 18, 28, 38, 48
IX. Гедоністична (на отримання задоволення) спрямованість.	9, 19, 29, 39, 49
X. Спрямованість на колекціонування, накопичення.	10, 20, 30, 40, 50

Аналіз результатів :

Якщо Ви набрали більше 5 балів з I, II, IV, VIII напрямів, то у Вас схильність бути вихователем дитячого садка і вчителем початкових класів.

Варто подумати над зниженням балів з напрямів III і IX (чим більше балів із цих напрямів, тим менше бажано займатися педагогічною діяльністю).

Якщо Ви набрали більше 5 балів з I, II, IV, і V напрямів, то у Вас схильність до роботи вихователя чи вчителя фізичного виховання.

Якщо Ви отримали високі показники з напрямів I, II, IV, VII, то для Вас притаманна схильність до роботи вчителя іноземних мов.

Додаток Г.

Методика «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова)

Дана методика дозволяє визначити провідний тип мотивації при виборі професії. Текст опитувальника складається з двадцяти тверджень, які характеризують будь-яку професію. Необхідно оцінити, в якій мірі кожне з них вплинуло на вибір професії. За допомогою методики можна виявити переважаючий вид мотивації (внутрішні індивідуально значущі мотиви, внутрішні соціально значущі мотиви, зовнішні позитивні мотиви та зовнішні негативні мотиви).

Інструкція: нижче наведені твердження, які характеризують будь-яку професію. Прочитайте їх та оцініть, в якій мірі кожне з них вплинуло на ваш вибір професії. Назвіть цю професію, спеціальність. Відповіді можуть бути п’яти видів:

«дуже сильно вплинуло» - 5 балів;
«сильно вплинуло» - 4 бали;
«середньо вплинуло» - 3 бали;
«слабко вплинуло» - 2 бали;
«не вплинуло» - 1 бал.

Поставте навпроти кожного твердження відповідну вашій відповіді оцінку.

1 Вимагає спілкування з різними людьми
2 Подобається батькам
3 Передбачає високе почуття відповідальності
4 Потребує переїзду на нове місце проживання
5 Відповідає моїм здібностям
6 Дозволяє обмежитися наявним обладнанням
7 Дає можливість приносити користь людям
8 Сприяє розумовому та фізичному розвитку
9 Є високооплачуваною
10 Дозволяє працювати близько від дому
11 Є престижною
12 Дає можливості для зростання професійної майстерності
13 Є єдино можливою в наявних обставинах
14 Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи
15 Є привабливою
16 Близька до улюбленого шкільного предмета
17 Дозволяє одразу отримати хороший результат праці для інших
18 Обрана моїми друзями
19 Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою
20 Дає великі можливості проявити творчість

Обробка даних

Внутрішні індивідуально значущі мотиви: 1, 5, 8, 15, 20.
Внутрішні соціально значущі мотиви: 3, 7, 12, 14, 17.
Зовнішні позитивні мотиви: 4, 9, 10, 16, 19.
Зовнішні негативні мотиви: 2, 6, 11, 13, 18.

Внутрішні мотиви вибору тієї чи іншої професії — це її суспільна та особиста значущість; задоволення, яке приносить робота завдяки її творчому характеру; можливість спілкування, керівництва іншими людьми тощо. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, тому на її основі людина працює із задоволенням, без зовнішнього тиску.

Зовнішня мотивація - це заробіток, прагнення до престижу, страх осуду, невдачі тощо. Зовнішні мотиви можна поділити на позитивні та негативні. До позитивних мотивів належать: матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти своїх зусиль. До негативних мотивів належать впливи на особистість через тиск, покарання, критику, осуд та інші санкції негативного характеру.

Дослідження показують, що переважання внутрішніх мотивів є найбільш ефективним з точки зору задоволеності працею та її продуктивності. Те саме можна сказати і щодо позитивної зовнішньої мотивації.